STRIPSCHRIFT

nr.72 december 1974

verschijnt maandelijks

prijs f.2,25/bfr.35

FRANÇOIS CRAENHALS

HERDRUK 'FORT BRAVO'

SEXY ZONNEBLOEM

DE KOENE RIDDER

PARANOIA POSTBUS 78 LAREN NH GIRO: 2069168

in strips sinds 1971

ARTSY FARTSY FUNNIES - In dit boek staat op 80 pagina's de gehele geschiedenis van de Amerikaanse underground strip beschreven. Daarnaast is er een sectie over de bekendste tekenaars en een komplete index van alle tot nu toe verschenen strips. Vele illustraties en een kleurencover. Prijs: ƒ 10,-

YELLOW DOG 1 - 12 - Herdruk van de eerste 12 nummers van de roemruchte Yellow Dog uit 1968. De eerste stappen van grote namen als Robert Crumb, Justin Green, Gilbert Shelton, Clay Wilson en Spain. Prijs voor de hele set: ƒ 12,50

WARRIOR 1 - Heroic tales of swords and sorcery. Het engelse equivalent van Erik de Noorman. In dit nummer o. a. Olac the Gladiator, Erik the Viking en Kelpie, the boy wizzard. Artwork van Kerr, Lawrence en Bellamy. Prijs: slechts ƒ 2,-

WARRIOR 2 - In dit nummer o. a. Erik the Viking, Wrath of Gods, Kelpie en Olac the Gladiator. Onze prijs: slechts ƒ 2,-

MONSTER TIMES - The world's first newspaper of Horror, Sci-Fi and Fantasy. In dit via Engeland geimporteerde Mei nummer o. a. 'The Saga of the Planet of the Apes', 'Apes in the Comics' en 'Mushroom Monsters'. Prijs: ƒ 3,25

UNCLE SAM 1 - Dit vijfde deel in de serie Comic Reprints is bedacht en getekend door Will Eisner. Deze herdruk van dit 30 jaar oude boek kost: ƒ 10,-

THE 1974 COMIC BOOK PRICEGUIDE - De 4e editie van deze catalogus waarin op bijna 400 pagina's alle Amerikaanse strips genoemd worden met de prijzen. Daarnaast nog vele afdrukken van beroemde covers en een aantal pagina's met artikelen over het verzamelen van stripverhalen. Thuisbezorgd door de PTT voor ƒ 22,50

L'ECHO DES SAVANNES 9 - Het negende nummer van deze Franse Tante Leny. Werk van o. a. Gotlib en Mandryka. Prijs: ƒ 4,50

PROMETHEAN ENTERPRISES 5 - Na meer dan een jaar voorbereiding is het er dan toch eindelijk. In dit nummer het langste interview met Robert Crumb dat er bestaat (20+ pagina's) en rijkelijk geillustreerd. Daarnaast o. a. artwork van Moscoso, Metzger en Williams. Prijs: ƒ 8,75

SQUATRONT 4 - Het 4e nummer van dit fanzine voor EC Freaks. In dit nummer een interview met Johnny Craig, een artikel van Kurtzman, The Frazetta Collector en nog veel meer. Artwork van o. a. Krigstein en Crandall. Vier kleuren covers en 96 pagina's. Onze prijs ƒ 17,50

HOT STUFF - Dit tijdschrift wordt u gebracht door de makers van Phase. In dit nummer materiaal dat eigenlijk bestemd was voor FANTAGOR 5. Twee verhalen van RICHARD CORBEN + een achtercover, verder verhalen van o. a. Snyder, Colon, Maher en Barr. Covers in kleur. Prijs: ƒ 8,75

SPIRIT 2 - De Will Eisner klassieker met kleur van Corben. Een Warren uitgave. Prijs: ƒ 5,-

SPIRIT 3 - Wie Spirit reeds kent, kan ook niet zonder dit nummer. Een Warren uitgave. Prijs: ƒ 5,-

THE SPIRIT - Herdruk van een Spirit verhaal uit de zondag bijlage van The Philadelphia Record. Dit verhaal liep van 18 aug. 1940 tot en met 20 oktober 1940. Iedere wekelijkse aflevering is voorzien van kommentaar van Eisner. The Spirit contra Ogre Goran. Deze set van tien afleveringen kost: ƒ 15,-

WILL EISNER'S GALLERY OF NEW COMICS 1974 - Onder leiding van Eisner tekenden nieuwe en nog onbekende tekenaars acht verhalen. Deze comic van 36 pagina's heeft een geweldige omslag met daarop de Spirit van Eisner mee gekregen. Prijs: ƒ 3,50

Naast the Spirit illustreerde Will Eisner ook een 4tal boekjes. Wij kunnen dan nu ook aanbieden de serie GLEEFUL GUIDES met illustraties van Will Eisner.
1 - GLEEFUL GUIDE TO OCCULT COOKERY
2 - GLEEFUL GUIDE TO COMMUNICATION WITH PLANTS
3 - GLEEFUL GUIDE TO LIVING WITH ASTROLOGY
4 - INCREDIBLE FACTS & MONUMENTAL TRIVIA.
Ieder deeltje zit barstensvol illustraties van Will Eisner. Bovendien zijn ook de voor- en achtercover van zijn hand. Covers in kleur en toch: ƒ 7,25 per deel maar alle vier kosten slechts ƒ 25,- tezamen.

DARGAUD UITGAVEN:

BALLADE POUR UN CERCUEIL - de nieuwste Ltn. Blueberry, i. p. v. ƒ 17,30 bij ons slechts ƒ 15,-
LE CADEAU DE CESAR - de nieuwste Asterix geven wij weg voor ƒ 9,25
L'HERITAGE DE RAN TAN PLAN - de laatst verschenen Lucky Luke thuisbezorgd voor ƒ 8,90

ALL STARS 2 - In dit uit 1970 daterende fanzine o. a. een interview met Robert Crumb plus art van o. a. Shelton, Crumb, Brand, Jeff Jones, Steve Ditko e. v. a. Kleurcover van Rick Griffin. Een uitgave van de San Francisco Comic Book Co. Onze prijs: ƒ 7,50

WITZEND 9 - Dit speciale nummer is geheel gewijd aan W. C. Fields. Prijs ƒ 10,-

ABONNEMENT STRIPSCHRIFT

Abonnementen op Stripschrift die in de loop van dit abonnementsjaar worden opgegeven kunnen slechts voor een even aantal maanden worden afgesloten. U kunt dan van het (jaar)abonnementsgeld ƒ 22,50 voor iedere twee maanden ƒ 3,75 aftrekken. Abonnementen dienen opgegeven te worden via giro 209948 tnv Stripschrift, postbus 1167, Rijswijk zh.

STRIPSCHRIFT IS VERKRIJGBAAR:
via een abonnement (jan t/m dec) à ƒ 22,50; giro 209948 tnv Stripschrift, uitg. van Kommiks BV i. o., postbus 1167, Rijswijk zh;
via een lidmaatschap/abonnement van Het Stripschap à ƒ 30,-; giro 1513000 tnv de Penningmeester van Het Stripschap te Amsterdam;
in de losse verkoop à ƒ 2,25.

DISTRIBUTEUR pour la France: Falatoff.

REDAKTIE: Kees de Bree, Rob van Eijck, Sandra Griffioen, Martin Wassington.
Dr. Junghuhnstraat 33, Rijswijk zh, (070) 94 12 91.
NIEUWSREDAKTIE: Kees de Bree, Martin Wassington.
Kinkerstraat 59'''', Amsterdam, t. a. v. Kees de Bree, (020) 16 98 33.

VORMGEVING: Sandra Griffioen
VASTE MEDEWERKERS: Hans van den Boom, Waldo van Dreven, Reinolt Duerings, Evert Geradts, Wim van Helden, Nico Noordermeer.
AAN DIT NUMMER WERKTEN VERDER MEE: Domien ten Berge, Dr. Robert van der Ecken van Moortijden, Jhr. Mr. Hendrik van Hoeken tot Blakesteyn, Lombard uitgeverij, Pieter van Oudheusden.

DECEMBER 1974 - Nr. 72

STRIPSCHRIFT
uitgegeven door Kommiks BV i. o. voor
HET STRIPSCHAP
Nederlands centrum voor belangstellenden in strips, goedgekeurd bij Koninklijk Besluit van 30 september 1968.
Doel: de waardering bevorderen voor strips in het algemeen en Nederlandse strips in het bijzonder.
Uitgeverij Kommiks BV i. o., Dr. Junghuhnstraat 33, postbus 1167, Rijswijk zh;
NIEUW TELEFOONNUMMER: 070-941291

INHOUD:

De Koene Ridder: geweld en romantiek	4
Herdruk 'Fort Bravo'	10
Het Gele Teken, strip en werkelijkheid	15
Boebbesprekingen	18
Bestuursmededelingen	19
Reinaert ontmaskerd/Reineke Fuchs gered, en hoe	20
Knokke-Heist, dertiende wereldkartoenale	22
Ruiladvertenties	23
'Dindin et le secret de Moulinsal'	24
Boeken in 't kort	28
Fanzines en Magazines	29
Nieuws	30

This issue offers an article about and an interview with François Craenhals, and a reprint of one of his ancient comics 'Fort Bravo'. Photographs, taken in London, show how Edgar P. Jacobs used really existing buildings, houses and so on for his comic 'The Yellow Sign' (Blake and Mortimer). Furthermore there is a comic of 'Kuifje' in quite a different situation than normally.

Dans ce numéro de Stripschrift vous trouverez un interview avec et un article sur François Craenhals, avec une de ses vieilles bandes 'Fort Bravo'. Il y a aussi une comparaison entre la réalité et les dessins de E. P. Jacobs dans 'La Marque Jaune'

DE KOENE RIDDER

romantiek en geweld

door ROB VAN EIJCK

FRANÇOIS CRAENHALS

François Craenhals, voor de nederlandstalige lezers Frans, is een tekenaar over wie in de stripvakbladen en -fanzines betrekkelijk weinig geschreven is. Vreemde zaak, want met zijn twee grote projekten 'Pom & Teddy' en 'De Koene Ridder' is hij toch al jaren een van de stevige pijlers van het blad Kuifje. Misschien komt het door zijn bescheidenheid, want iemand die zich op de voorgrond wil dringen is Craenhals beslist niet. Toch is hij erg belangrijk in de wereld van Kuifje, zodat het niet meer dan billijk is in Stripschrift een paar woorden aan zijn stripwerk te besteden.

Waarom is iemand die jarenlang een suksesserie heeft geproduceerd, plotseling op een heel ander genre, dat van de ridderroman, overgestapt?

Craenhals: 'Ik ben met Pom en Teddy begonnen op pakweg 23-jarige leeftijd. Sinds die tijd ben ik zelf nogal wat veranderd, en Pom en Teddy net zo. En wat ik uiteindelijk tekende was eigenlijk niet meer de echte Pom en Teddy. Ik denk niet dat ik er nog mee doorga.'

'Pom & Teddy', de avonturen van een jongen, een meisje en een ezeltje, tegen de schilderachtige achtergrond van het cirkusleven. Het is opvallend dat de verhalen zich bijna altijd tegen zeer romantische, onbereikbare dekors afspelen: behalve de konstante, het cirkus, trekken de helden naar India, komen ze in kontakt met zigeuners in Spanje, zoeken ze fabelachtige schatten, komen ze in de filmwereld terecht, in Thailand, en raken ze tussen nomaden verzeild, ergens in het Midden-Oosten; en dit was dan maar een greep. Kortom, het is een wereld die voor geen enkel kind werkelijkheid is, maar waar wel elk kind van droomt. Trouwens, enkele belangrijke bijfiguren zijn ook niet zo alledaags: de reus Tarass Boelba en de dwerg Puck, twee sprookjesfiguren die onmisbaar zijn in de fantastische wereld waarin Pom en Teddy leven.

EMOTIONELE BASIS

Het is wel een hele overstap, van een twintigste-eeuwse, bijna sentimentele kinderwereld naar de volle middeleeuwen, met de veel hardere (nou ja) aanpak van die ruige tijd. Wat is de reden daarvan?

Craenhals: 'Toen ik voor het eerst bij Kuifje kwam om mijn tekeningen te laten zien, had ik een ridderverhaal meegenomen. Natuurlijk was dat nog niet veel bijzonders, nog niet volgroeid. Maar het toont wel de belangstelling die ik voor dit onderwerp heb.'

Twee op het eerste gezicht volkomen verschillende genres, aan de ene kant de zachte, bijna weke Teddy en anderzijds de veel hardere, maar ruwe-bolster-blanke-pit Koene Ridder. Hoe diep zit dat verschil? Als we de verhalen

nader bekijken zien we dat de basis, ruim gesproken, dezelfde is, nl. een emotionele. In het geval van de Pom & Teddy-serie is dat het onvolgroeide gevoel van een paar pubers, die aan alle kanten bedreigd worden door de boze wereld der volwassenen om hen heen, in het geval van de Koene Ridder is dat het machteloze gevoel van de wat oudere jongeman die geen kans ziet zijn doel te bereiken, of in ieder geval maar ten dele. Pom en Teddy wordt vaak sentimentaliteit verweten. Craenhals: 'Ik geloof dat er in die verhalen veel van mijzelf zat. Als ik die Pom & Teddy nu zou publiceren zou het absoluut geen sukses hebben. Die tijd is voorbij, het is ouderwets geworden. Een dergelijke strip zou ik nu zelf ook niet meer kunnen maken.'
Dat is zeker waar, de Pom & Teddy-verhalen hebben, afgezien van het sentimentele element, de hele avonturenachtergrond van de vijftiger jaren, de kinderen beleven, niet gehinderd door ouders of andere familieleden, de meest wilde avonturen tegen de meest romantische dekors. Konstant worden ze bedreigd door de Boze Grotemensenwereld en steeds weer weten ze, soms huns ondanks, het vege lijf te redden. Toch veranderde het karakter van deze serie langzaam, de overstap naar de Koene Ridder was niet zo plotseling als het wel lijkt. Het eerste verhaal, 'De avonturen van Pom en Teddy' (1953-54) druipt van het sentiment, het is tranen-met-tuiten geblazen, de wereld is toch wel erg gemeen tegen de twee lieve kinderen met hun schattige ezeltje. Als je hiermee een verhaal als 'De held van Ardabhad' (1961) vergelijkt, zie je dat de verharding al is ingetreden. De arme kinderen worden nog wel ontvoerd en op vele manieren bedreigd, maar de hoofdtoon wordt aangegeven door Tarass Boelba en zijn verzetsstrijders, die op harde wijze de belagers van hun volk van zich afslaan. Het sentiment wordt teruggedrongen, de modernisering is ingetreden.

WANHOPIGE LIEFDE

De definitieve stap van sentimentaliteit naar gevoel wordt gezet als Craenhals overstapt naar de middeleeuwen en tegen deze achtergrond een wat hardere held neerzet, Roland (of Gilbert, zoals hij ook genoemd wordt), de Koene Ridder. Ook deze figuur heeft nogal wat te stellen met zijn gevoelens en wordt er soms zo door beheerst dat hij er bijna gek van wordt, maar hij is iemand die het leven aankan en zijn eigen problemen kan oplossen. Waar Teddy een sterke Tarass Boelba, een gewiekste Tockburger en een soms handige Puck om zich heen had, daar staat de Koene Ridder alleen. Hij heeft dan wel Gaudin en Bradroc, twee trouwe vrienden, maar als het er op aankomt, moet hij toch alleen zijn problemen overwinnen. Die zijn voornamelijk van psychologische aard, zodat hij het wel alleen móét doen: zijn liefde voor Gwendoline, de dochter van koning Arthus, een liefde die door de vorst hevig wordt tegengewerkt. De reden hiervan is de te geringe komaf van Roland, terwijl koning Arthus onze held bovendien nogal driftig vindt - wat Roland overigens ook is - hoewel de trotse monarch toch wel stiekum bewondering voor hem heeft. In ieder geval is Roland heftig verliefd op de schone prinses, waardoor zij de oorzaak is geworden van zijn rusteloos dwalen. Zijn liefde wordt flink aangewakkerd door het feit dat zij hem ook wel duidelijk ziet zitten, zodat alleen de vader en de 'koninklijke verplichtingen' een levenslang geluk in de weg staan. Zal het ooit nog tot een huwelijk of een andere blijvende verbintenis komen?
Craenhals: 'Ik weet er nog niets van. Dat is erg merkwaardig, ik heb gemerkt dat ik het met bepaalde handelingen van de Koene Ridder helemaal niet eens ben. Ik maak een opzet van het verhaal, maar op de een of andere manier gedraagt de Koene Ridder zich dan toch anders dan ik voorzien had. En dit is de eerste keer dat mij zoiets gebeurt.'
Tja, de stripheld gaat zijn eigen leven leiden, en zonder dat de tekenaar/schrijver er iets aan kan doen, blijft Roland met zijn frustratie zitten.

HISTORISCHE ACHTERGROND

Goed, dit over de basis van de verhalen. In welke tijd leeft Roland?
Craenhals: 'Tussen de elfde en twaalfde eeuw ongeveer. Ik houd mij daar niet altijd even strikt aan, met wapens en kleding en zo. Men heeft niet zoveel over uit die tijd. Wat

Sentiment bij Renaat en Christiane

Sentiment in overvloed bij Pom & Teddy (boven); later wordt er wat geweld ingevoerd, zoals in 'de held van Ardabhad'(onder)

TA-A-A-A-A
A-A-A-

we aan dokumenten bezitten stamt zo ongeveer uit de veertiende, vijftiende eeuw. Van de tijd ervoor weten we weinig, daar zit een lakune in de gegevens. Een boeiende lakune, lijkt me.'
Een interessante figuur is koning Arthus. Hij lijkt me een soort mengeling van koning Arthur en Karel de Grote. De wijze koning Arthur en zijn ridders van de Tafelronde, en de - volgens de overlevering althans - al even wijze koning Karel, die misschien geografisch zijn sporen in de verhalen van de Koene Ridder heeft nagelaten, want in ieder geval speelt het zich allemaal niet af in Britannië. De Koene Ridders eigen landstreek, Rastigne (of Rougecogne), ligt bijvoorbeeld in de Ardennen. Maar hoe dan ook, dit is allemaal guess-work, het doet er eigenlijk ook niet toe, er was gewoon een wijze vorst nodig met een sterke persoonlijkheid, en dan zijn Arthur en Karel best bruikbaar, om toch een beetje een bekend kader te scheppen.

GROTE WILSKRACHT

Hoe oud is de Koene Ridder op het ogenblik eigenlijk? Craenhals: 'Een jaar of vierentwintig, vijfentwintig. Vergeleken met het eerste verhaal is hij ouder geworden, ik heb dat niet moedwillig gedaan, het ouder worden van de Koene Ridder gaat volledig automatisch.'
In het eerste verhaal is Roland inderdaad een stuk jonger, zo te zien een jaar of veertien. Maar hij is dan al wel begiftigd met een zo driftig en trots karakter dat hij de werkelijkheid zo nu en dan totaal uit het oog verliest. Neem bijvoorbeeld het duel met Bradroc, je moet toch wel een enorm bord voor je kop hebben wanneer je als klein jongetje een grote ervaren krijgsman tot een duel uitdaagt. Ook een andere karaktertrek van Roland komt in het eerste verhaal al direkt naar voren: hij kan zich volledig door zijn gevoelens laten meeslepen en is dan volkomen ten prooi aan gevoelens van machteloze woede of onpeilbaar verdriet. Maar bovenal wordt hij beheerst door de middeleeuwse ridderidealen, voor het handhaven waarvan hij tot veel bereid is, zelfs het onmogelijke. Om zijn doel te bereiken is Roland tot alles in staat, hij springt van metershoge muren, ontsnapt uit een kerker en zet de hele troonzaal van koning Arthus op stelten. Nee, aan wilskracht ontbreekt het hem niet.

LEENMAN VAN RASTIGNE

Aan het eind van het eerste verhaal wordt Roland tot schild-

ROLAND VAN WALBURGHE IS DE JONGE RIDDER VAN RASTIGNE (!)
ALS LEENHEER VAN KONING ARTHUS IS HIJ DAG IN DAG UIT BEZIG
BRADROC IS ZIJN TROUWE HELPER

Roland in zijn leengebied Rastigne

Het duel met Bradroc

Machteloze woede

De Koene Ridder op z'n best

knaap benoemd, in dienst van prinses Gwendoline, waardoor zijn maatschappelijke karrière een aanvang kan nemen. Het tweede verhaal opent met een interessant kijkje in het leven van een middeleeuwse ridder in opleiding: studeren, wapenoefeningen en pretmaken. Maar het karakter van de jonge Roland is niet best in staat zich aan strenge discipline te onderwerpen, zodat het tot zware botsingen met wapenmeester Golo komt. En een van die botsingen bezorgt hem een officiële opdracht van koning Arthus, die ook wel doorheeft dat de jongeman uit het goede hout gesneden is. Of, zoals ridder Gaudin het uitdrukt: 'Laat hij dan wat onbezonnen zijn en eigenwijs, aan zijn moed en trouw mag niet getwijfeld worden.'
Die opdracht, het herstellen van het koninklijk gezag in het leengebied Rastigne, wordt hem bijna noodlottig, maar met een grote dosis inzicht en moed, en een stevig potje knokken natuurlijk, slaagt hij. Deze krachttoer levert hem het ridderschap op en de benoeming tot leenman van Rastigne (i. p. v. Leenheer, zoals abusievelijk vermeld wordt).
Maar Roland is een uithuizig type en een uitstapje naar Hongarije, met een nobel doel natuurlijk, kost hem zijn leengebied. Koning Arthus vindt dat Roland zijn plichten als leenman verwaarloost en heeft Rastigne aan Golo gegeven, uitgerekend aan zijn oude tegenstander. Verblind door razernij gaat de Koene Ridder aan het dwalen en krijgt het daarbij aan de stok met een groep Vikingen. Die zijn nu eens niet, zoals de traditie het wil, gekleed in dierenvellen en ze hebben ook geen helmen met horens op het hoofd, maar dragen de zware wapenrustingen die ze inderdaad in de tiende eeuw gedragen moeten hebben.

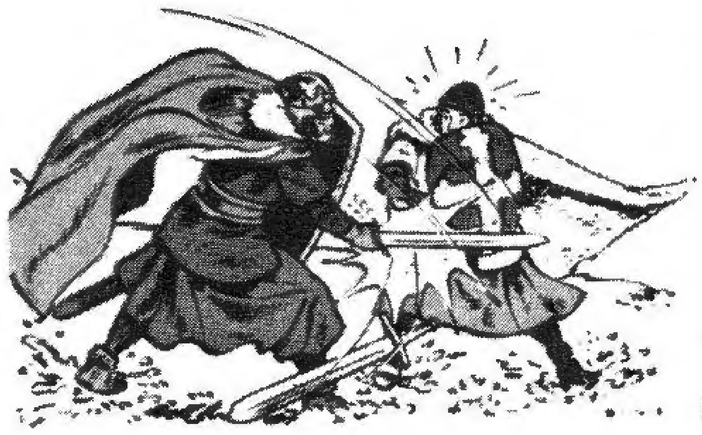
TWEE GELIEVEN

Aan het eind van dit verhaal krijgen we opnieuw een goede kijk op Rolands karakter, als blijkt dat hij zijn leengebied kan terugkrijgen als hij de koning vergiffenis vraagt. Maar in zijn trots begrijpt Roland totaal niet waarvoor hij vergiffenis moet vragen en vertrekt hij met Hödr, de Viking die hij gered heeft, naar Ierland. Daar raakt hij verzeild in de vrijheidsstrijd van de Ieren tegen hun onderdrukkers, toen nog niet de Engelsen, maar de Noormannen. Met Rolands hulp weet rebel O'Connor de overwinning te behalen, zodat onze held voldaan huiswaarts kan keren. Heel belangrijk in dit verhaal is het feit dat prinses Gwendoline, begeleid door Gaudin en Bradroc, naar Ierland komt en de twee gelieven elkaar voor 't eerst in d'armen kunnen sluiten. Dat reisje van de prinses komt beiden echter duur te staan. Arthus kan het niet verkroppen dat zijn dochter er met de eerste de beste volksjongen vandoor is gegaan en heeft in de tussentijd voor een stand-in voor prinses Gwendoline gezorgd, opdat zijn edelen er niets van zullen merken. Maar die stand-in heeft zich zo in haar rol ingeleefd, dat zij zich als prinses blijft voordoen en een opstand weet uit te lokken. Koning Arthus moet Roland te hulp roepen, die er inderdaad in slaagt de verraadster te ontmaskeren en de opstand de kop in te drukken. Dit heldenfeit stelt hem opnieuw in het bezit van het leengebied Rastigne, maar bezorgt hem niet de hand (en de rest) van Gwendoline. De koning blijft halsstarrig op zijn stuk staan, en zo blijft het basisgegeven van de serie bewaard.
In de twee daaropvolgende verhalen lijkt het echter wel of Gwendoline helemaal niet meer bestaat. De Koene Ridder maakt een uitstapje naar Byzantium en Jeruzalem en wordt notabene tot over zijn oren verliefd op Aicha, de woestijnroos. We zullen dit geval van vreemdgaan maar toeschrijven aan de betovering van het mysterieuze oosten, maar helemaal netjes is het niet. In de twee laatste verhalen, waarin respektievelijk de kwaaie Reus van Worm bestreden wordt en prinses Gwendoline in een gijzelingszaak betrokken wordt, weet Roland zich echter volledig te rehabiliteren. Zijn liefde voor de schone prinses is alleen nog maar toegenomen en wel zo erg, dat hij zelfs tijdelijk volslagen krankjorem wordt als hij denkt dat hij haar voorgoed verloren heeft. Maar een krankzinnige stripheld is nog nooit vertoond en dus komt ook dit weer op zijn pootjes terecht. Van een happy end is echter bij dit verhaal geen sprake, want als Roland de prinses keurig afgeleverd heeft en weer in zijn eigen gebied aankomt, merkt hij tot zijn ontzetting dat koning Arthus zijn kasteel met de grond gelijk heeft laten maken. De vorst dacht dat de ontvoering van zijn dochter door Roland was opgezet en heeft op gepaste wijze wraak genomen. Maar dit grijpt de Koene Ridder zó aan, dat hij zijn trouw aan Arthus opzegt en verbitterd de nacht instormt. . . . .

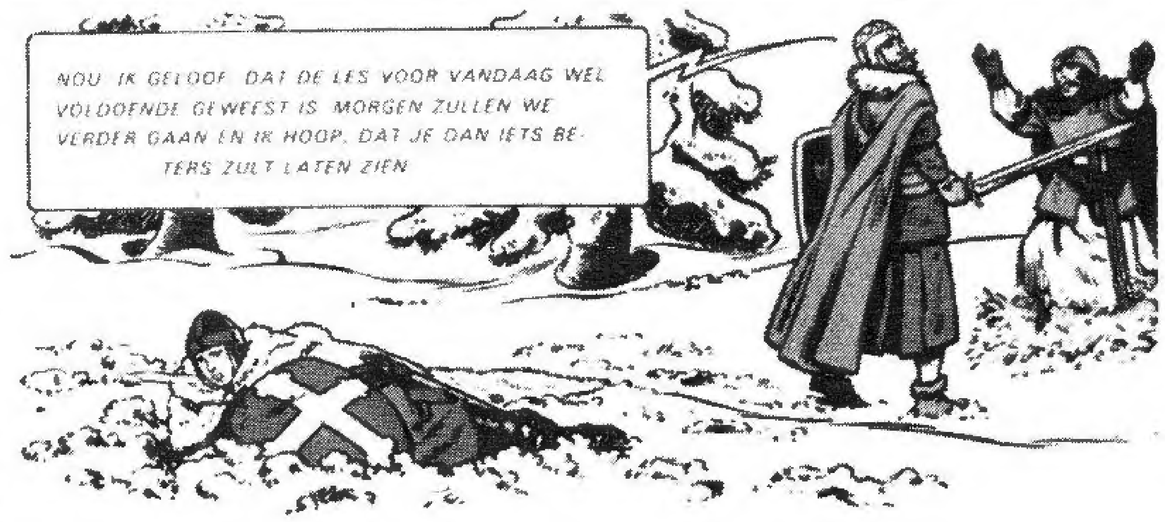

JA, HIJ WAS HET! HIJ WAS RAZEND! HIJ DACHT DAT JE ZIJN DOCHTER ONTVOERD HAD EN... HIJ GAF HET BEVEL JE KASTEEL IN AS TE LEGGEN!
MISSCHIEN HEEFT HIJ ER NU SPIJT VAN...
GOD!... WAT GAAT HIJ DOEN? HET'S MEDELIJDEN MET HEM... EN MET ONS!

NOU IK GELOOF DAT DE LES VOOR VANDAAG WEL VOLDOENDE GEWEEST IS MORGEN ZULLEN WE VERDER GAAN EN IK HOOP, DAT JE DAN IETS BETERS ZULT LATEN ZIEN

GROTE BEWEEGLIJKHEID

De grote kracht van Craenhals op tekengebied ligt in zijn verteltechniek, hij weet zeer helder en duidelijk zijn bedoelingen uiteen te zetten en schept daar dikwijls een hele ontroerende sfeer bij. Zoals hij bijvoorbeeld de ommekeer van opperste gelukzaligheid naar onmetelijke wanhoop van Roland weet weer te geven in de laatste vier pagina's van het laatste verhaal, is prachtig gedaan; de hele opbouw van de pagina en de opeenvolging van de akties zitten erg goed in elkaar. De lezer begint met een glimlach om de lippen te lezen, maar al snel begrijpt hij dat er iets mis moet zijn, hij voelt de doem er boven hangen; dan stort alles in en blijft alleen nog onmacht en woede.
Emoties spelen, zoals gezegd, een grote rol in de verhalen van de Koene Ridder en Craenhals weet die ook heel goed weer te geven, zowel in de bewegingen van de figuren als in de opbouw van de tekeningen en de keuze van de akties. Het is een erg beweeglijke strip, het doet voor ons nuchtere Hollanders nogal Frans aan, althans overeenkomstig het kliché-beeld van de Fransen dat veel mensen hebben; er wordt bij wijze van spreken met handen en voeten gepraat, met veel gebaren.
Zo ook in de Koene Ridderverhalen, als er iemand staat te praten over iets dat niet helemaal onbelangrijk is, dan is die figuur in beweging, vooral natuurlijk met zijn handen.
En als er bij het praten al zoveel bewogen wordt, dan zijn de akties natuurlijk helemaal beweeglijk. Dat klopt, als er gevochten of achtervolgd wordt is het op de tekeningen een drukte van belang. De aktie wordt hier en daar overdreven, maar dat versterkt het verhaal alleen maar. Van ruw geweld is de Koene Ridder ook niet vies en het doden of wonden van personen wordt nauwelijks verdoezeld. Het mooiste voorbeeld van de geweldige aktie en tegelijk de hardheid van de Koene Ridder verhalen is misschien wel de woeste vechtpartij, die pagina's lang duurt, tussen Roland met zijn drie vrienden tegen een ruitertroep van een man of dertig, veertig, in het verhaal 'De schat van de wijze'. Dat is één wervelende aktie, waar het bloed vanaf spat. Craenhals zelf vindt dat hij zich wat betreft hardheid en geweld nog behoorlijk inhoudt: 'Nee, dat doe ik nog stilletjes. Als ik het zou tekenen zoals het in werkelijkheid was, zou het wel een erge slachtpartij worden. Ik wil niet zover gaan als Blueberry of Bernard Prince, beslist niet. Je moet trouwens nooit alles laten zien, vind ik. Er moet wat te raden blijven.'

RIDDERROMAN

De avonturen van Roland zijn ridderverhalen. In hoeverre is er verband met de laatmiddeleeuwse ridderroman?
Craenhals: 'Ik heb veel ridderverhalen gelezen, maar nog nooit heb ik er iets uit kunnen gebruiken. Ik probeer wel de sfeer die er in heerst in mijn strips op te roepen.' En dat lukt aardig, voor zover mijn beperkte kennis van de ridderroman mij tenminste in staat stelt daar een oordeel over te hebben. Een van de basisthema's van de middeleeuwse ridderroman is de liefde van de ridder voor zijn dame, die hij boven alles bemint en voor wie hij tot alles in staat is.

Vaak is het een hopeloze liefde, en hoeft de ridder er niet op te rekenen dat hij zijn geliefde ooit definitief in d'armen zal kunnen nemen. Soms was het zelfs zo dat de ridder de dame die hij beminde, nog nooit gezien had, maar toch wezenloos veel van haar hield. In ieder geval is het uitgangspunt van de ridderroman vaak een wanhopige liefde. Bij de Koene Ridder is dat precies zo, Roland houdt van Gwendoline en zij van hem, maar omdat zij de dochter van koning Arthus is, bestaat er weinig kans dat ze ooit zullen kunnen trouwen

Diepe vernedering

Typisch een hopeloze liefde dus.
De Koene Ridder is bij het Kuifjespubliek behoorlijk ingeslagen, het is een suksesserie. Hoe komt dat?
Craenhals: 'Soms denk ik wel eens, naief als ik ben, dat het komt doordat ik mijn best erop doe. Ik verdiep mij er maar niet in, er bestaan tegenwoordig mensen die dat voor ons doen, de zogeheten stripspecialisten.' (Tsja, ahum..)
De Koene Ridder is een romantisch ridderverhaal en heeft veel sukses. Is er op het moment misschien een terugkeer naar de meer romantische verhalen, als reaktie op het harde, koele realisme van de laatste tijd? Craenhals: 'Och, ik weet het niet. Het lijkt mij dat er voor romantische verhalen altijd wel een plaatsje geweest is, en ook altijd wel zal zijn.'

FRANÇOIS CRAENHALS

Geboren op 15 november 1926 in Ixelles-Brussel. Hij heeft zijn opleiding gekregen op de Brusselse Academie en tekende aanvankelijk illustraties voor diverse periodieken. Zijn eerste strips tekende hij voor de Heroic-albums, dat was een serie over 'Kazan', een soort jeugdige Tarzan. In 1950 ging hij bij Kuifje werken, waar hij eerst illustraties tekende en daarna de strips 'Het geheimzinnige geval van Mr. van Meylbeke' en 'De petroleumkoorts', met als helden Renaat en Christiane. In 1953 begon hij met de serie 'Pom en Teddy', met als achtergrond het cirkusleven, waar hij altijd veel belangstelling voor heeft gehad. Naast zijn werk voor Kuifje heeft hij ook veel ander tekenwerk gemaakt: 'Johnny & Suzie' (overgenomen van De Moen) voor Petits-Belges (± 1955); ook voor Petits-Belges de gagstrip 'Roc et Rol' en een middeleeuws verhaal (1960). Twee verhalen over 'Luc Tremplin' (1962-63) voor Petits-Belges, na de naamsverandering van dat blad in Tremplin; in La libre Belgique de strip 'Primus et Musette'; 'Les 4 as', bij ons 'De vier helden', eerst alleen illustraties, later in stripvorm. In 1966 begon hij met de avonturen van de Koene Ridder in Kuifje.

Diversen

Avontuur in Serajewo - Kuifje 60/13 - 60/31.
Enkele tientallen korte strips over allerlei onderwerpen en vele illustraties.
Renaat & Christiane:

1. Het geheimzinnige geval van Mr. Van Meylbeke
   Kuifje 51/30 - 52/8
   Album Lombard
2. De petroleumkoorts
   Kuifje 52/10 - 52/41
   Album Lombard.

HAHA ! FINIS LES TRACAS-SERIES, LES ENERVEMENTS DES ÉPOQUES SOI-DISANTS CIVILISÉES... A MOI LE CALME ET LA PAIX DE L'ÂME BÉNIE DE L'ANIMAL DE L'HUMANITÉ...

Primus et Musette

BIBLIOGRAFIE STRIPS IN KUIFJE

Pom en Teddy

1.	De Avonturen van Pom en Teddy	Kuifje 53/9 - 54/18 (alb. Lombard 1956)
2.	De nieuwe avonturen van Pom en Teddy	Kuifje 54/19 - 55/25
3.	De zwarte talisman	Kuifje 55/42 - 56/32 (alb. Lombard 1958)
4.	Het geheim van Balibach	Kuifje 56/52 - 57/30 (alb. Lombard 1960)
5.	Verboden zône	Kuifje 58/2 - 58/40 (alb. Lombard 1964) *
6.	Alarm in Hollywood	Kuifje 59/17 - 59/32 (alb. Lombard 1961) **
7.	Teddy voor de camera (vervolg op nr. 6)	Kuifje 59/33 - 59/49
8.	De held van Ardabhad	Kuifje 61/12 - 61/26 (deel 1) Kuifje 61/36 - 61/50 (deel 2) (alb. Lombard 1963)***
9.	Het gevecht in de bergen	Kuifje 62/37 - 63/6
10.	De buddha van Mwang Thai	Kuifje 63/23 - 63/53 (alb. Lombard 1965) ****

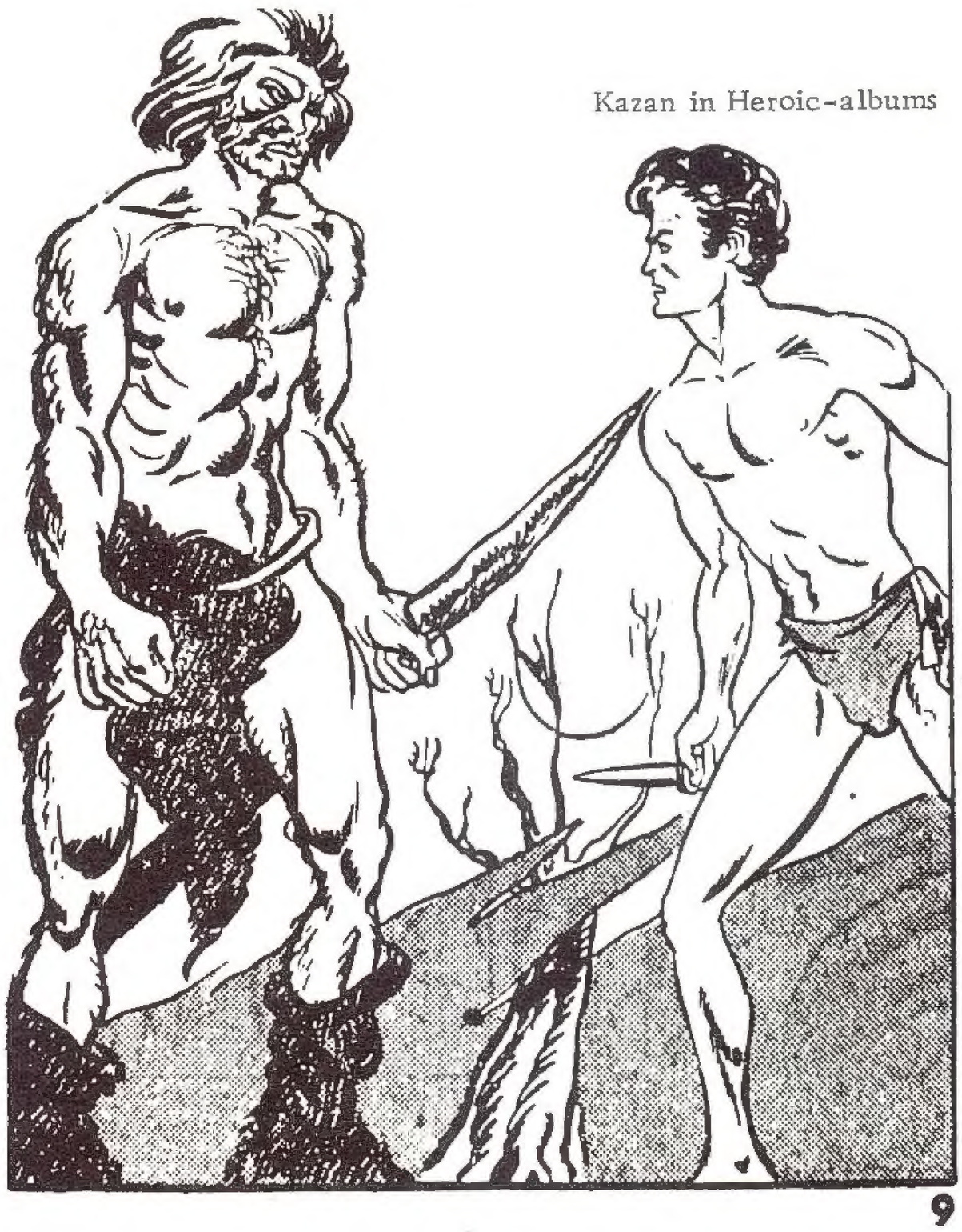
* Coll. Jong Europa 28
** Coll. Jong Europa 9
*** Coll. Jong Europa 19
**** Coll. Jong Europa 34

De Koene Ridder

1.	De Koene Ridder (alb. : De Zwarte Prins)	Kuifje 66/1 - 66/30 (alb. Casterman 1970)
2.	De wolven van Rastigne (Rougecogne)	Kuifje 66/37 - 67/2 (alb. Casterman 1970)
3.	De wet van de steppe	Kuifje 67/25 - 67/44 (alb. Casterman 1971)
4.	De misthoorn	Kuifje 68/15 - 68/34 (alb. Casterman 1972)
5.	De heilige harp	Kuifje 69/7 - 69/28 (alb. Casterman 1973)
6.	Het geheim van koning Arthus	Kuifje 70/4 - 70/25 (alb. Casterman 1974)
7.	De schat van de wijze	Kuifje 71/10 - 71/26
8.	Aicha de woestijnroos	Kuifje 72/5 - 72/23
9.	De reus van Worm	Kuifje 72/49 deel 1; Kuifje 72/51 deel 2; Kuifje 72/52 deel 3; Kuifje 73/1 deel 4.
10.	De gegijzelde prinses	Kuifje 74/23 - 74/37.

Les 4 as, oftewel de vier helden

Kazan in Heroic-albums

Eerder gepubliceerd in Kuifje nr. 1 - 1953
Met dank aan Lombard voor de snelle service.

FORT BRAVO

EEN VOLLEDIG VERHAAL
GETEKEND DOOR
FRANS CRAENHALS
NAAR DE
GELIJKNAMIGE M.G.M. - FILM

© Kuifje Weekblad – 1953

Dit verhaal speelt zich af tijdens de Secessie-Oorlog. Te Fort Bravo, een versterking van de Noord-Amerikaanse troepen in Arizona, werden vele soldaten behorende tot de strijdkrachten van de zuidelijke provincies opgesloten. Enkele krijgsgevangenen trachtten te ontsnappen doch, op zichzelf aangewezen, vielen ze als slachtoffer van de woestijn of van de Roodhuiden. Zij die aan deze twee vijanden ontsnapten, werden teruggevonden door kapitein Roper. Deze laatste staat in het kamp bekend om z'n onvermurwbaarheid.
Van Fort Bravo trachtte dan ook geen enkel gevangene meer te ontvluchten.
Een feest brak de eentonigheid van het leven in het fort, want de kolonel huwde zijn dochter, Alice, uit aan een jonge luitenant.
Er kwamen vele gasten om het feest bij te wonen en de bewaking was minder streng...

Craenhals

En de volgende morgen bij het appel...

Er ontbreken vier krijgsgevangenen, kolonel! Kapitein Marsh... Campbel... Cabot Young en Baily....

WAT?

Men roept kapitein Roper...

Kapitein, deze keer zal men het je niet gemakkelijk maken!... De ontsnapte krijgsgevangenen kregen hulp... Carla, een vriendin van mijn dochter, verdween tegelijkertijd. Ik meen te weten dat dit meisje verloofd is met kapitein Marsh en ze slechts naar het feest gekomen is met het inzicht de vlucht van de gevangenen mogelijk te maken...

IK ZAL HEN VINDEN, KOLONEL, NET ALS IK DE ANDEREN VOND!

Zonder tijd te verliezen gaat kapitein Roper, vergezeld van luitenant Beecher en een Indiaanse gids, op zoek naar de ontsnapte gevangenen.

Drie dagen zijn verlopen. De vluchtelingen hadden geluk. Ze werden niet lastig gevallen door de stam van de Mascaleros. Heel de dag reden ze onder de brandende zon. Ze besluiten die nacht uit te rusten.

Carla, de dag was lang en hard... Hoe zal ik je ooit kunnen danken voor alles wat je deed.

Daarover praten we niet, John ! Uitputting en gevaar tellen niet, als we ons geliefd Texas maar weerzien !

Ja, ons geliefd Texas weerzien... Wat een mooie droom...

Jullie kunnen nog dromen... Jullie zijn nog jong... Ik ben niet gerust in de zaak. Ik heb de indruk dat kapitein Roper in de omtrek is !

De woorden van de oude Campbell zijn nog niet koud, of de gevreesde en gehate stem roept :

HANDEN OMHOOG ! Alle weerstand is nutteloos ! Werp jullie wapens weg ! Nuemo, ontwapen kapitein Marsh !

Je had gelijk, Campbell. Je voorgevoel heeft je niet bedrogen...

Het was geen voorgevoel ! M'n eksterogen deden pijn. Een kerel die z'n stiel kent, die kapitein. Dat moet je toegeven !

Je dacht dat je zou ontsnappen, kapitein Marsh ? Dat gelukt bij mij niet ! We hebben genoeg tijd verloren, spring in het zadel ! We rijden terug naar Fort Bravo !

Kapitein Roper schijnt niet te weten wat vermoeidheid is en aan zijn gevangenen denkt hij niet. Hij leidt de karavaan zo snel mogelijk naar het fort terug...

Maar iets of iemand volgt de karavaan. Nu eens rolt er een steen naar beneden, dan weer hoort men in de verte de galop van een paard. Plotseling wijst Cabot Young naar enkele rookwolken, die in de verte opstijgen...

Dat is een boodschap van de Mascaleros. Kan je ze ontcijferen, Nuemo ?

Hugh ! Ze zeggen dat hun stam Geronimo zal vervoegen... Ze zeggen aan hun broeders dat ze wat later zullen komen... Hugh ! Ze zullen later komen omdat ze ons gaan aanvallen !

Ik geloof niet dat ik het genoegen zal smaken jullie terug naar het fort te brengen! Er zijn negen en negentig kansen op honderd dat de Roodhuiden ons even komen groeten ! Vergeet echter niet, dat jullie mijn gevangenen zijn. De eerste die van dit gevecht wil gebruik maken om te vluchten, wordt neergeschoten !

Enkele tijd vervolgen ze nog hun weg, dan worden ze van alle kanten door Mascaleros omsingeld. Het zal hard tegen hard gaan...

YIIIIOUYOOULOUHOUU YAAAWWHHH

Kapitein Roper verliest zijn koelbloedigheid niet en organiseert de verdediging...

Beecher ! Nuemo ! Schiet pas als je er zeker van bent doel te treffen. Verspil geen munitie. De anderen graven zich in het zand !

Die idioot zal ons hopelijk niet zonder wapens laten !

Roper schiet en zijn kogels raken telkens doel. Hij ziet echter niet dat een Indiaan tot bij de paarden kon sluipen, tussen hen door gaat en...

Marsh merkt het.

Dat kan ik niet laten gebeuren!

Op het ogenblik dat de Indiaan wil toeslaan, komt Marsh tussenbeide...

Laat dat wapen vallen ! Waar heb je die revolver gehaald ?

Die heb ik van Beecher afgenomen ! Ik wou hem gebruiken tegen jou om opnieuw te ontsnappen, doch dat was sterker dan ik...

Ha? Goed. Zeg aan je vrienden dat ze de wapens van de gesneuvelde Indianen nemen. Samen hebben we misschien een kans er levend uit te komen !

Ik wachtte je toestemming niet af, kapitein ! Hier is een geweer en een revolver met de nodige munitie ! Ze zullen ons te pas komen !

Prachtig ! Neen, geen revolver ! Dat geweer ! Met een geweer in de hand ben ik onoverwinnelijk!

Onder het vuur van de Blanken zijn de Indianen verplicht zich terug te trekken...

Ze zijn weg !

Ja... maar onze paarden ook !

We zijn degelijk bewapend en kunnen het hier wel voor een tijdje uithouden !

Wanneer de kalmte weergekeerd is, stelt men vast dat de Indiaanse gids dood is en luitenant Beecher gewond werd door een pijl...

Kapitein, ik geloof dat...

Stil maar! Ik verwijder dat even... (arme jongen, hij zal het niet lang meer trekken...)

De nacht valt over de woestijn...

Willen ze ons van honger laten omkomen ? Waarom vallen ze niet aan ?

Dat maakt deel uit van hun tactiek, m'n beste jongen !

Ik ben bang... Ik wil niet sterven ! Naar het schijnt folteren de Roodhuiden hun gevangenen... Ik wil niet sterven...

Hou je mond, kerel ! Blijf kalm ! Luister... ik hoor gerucht...

Kapitein Roper, daar komt een paard ! Ik meende eerst dat het een spook was!

Het is jouw paard, kapitein ! Je hebt een kans heelhuids uit dit avontuur te komen... grijp ze ! Vaarwel !

Voor wie neem je me ? Er is geen sprake van dat ik jullie verlaat. Ik stel voor je verloofde die kans te gunnen...

Het is niet zonder gevaar. Je mag er van overtuigd zijn, dat de beste schutters van de Mascaleros ons in het oog houden... Maar als je vlug bent heb je wellicht toch een kans... Je krijgt het beste paard van het fort !

Dank je, kapitein. Dank je in naam van Carla.

Maar Baily is een zenuwcrisis nabij...

Waarom zij... en waarom ik niet! Daar is geen reden toe... Ik tel toch ook. Ik wil niet...

Zwijg, jonge dwaas ! Ber je niet beschaamd !

Alvorens iemand hem heeft kunnen weerhouden, springt Baily op het paard en geeft hem de sporen...

Onmiddellijk daarna echter weerklinken er schoten... De Indianen waakten ..

Het vuren houdt op. Ze horen nog even de reeds ver verwijderde hoefslagen van het paard...

Hij is er door. Een gelukkige die Texas zal terugzien !

Bij het eerste morgenkrieken vallen de Indianen opnieuw aan. De belegerden verdedigen zich hardnekkig. Twee uren lang draven de Roodhuiden in cirkel rond de blanken. Deze laatsten, verblind door het stof en met uitgedroogde keel, schieten zo veel ze kunnen...

Opeens en zonder dat iemand kan uitmaken waarom, trekken de Mascaleros af. Na al dat krijgsgehuil werkt de plotselinge stilte onheilspellend...

Hé, Cabot Young ! Heb je dat gezien ? Ze vinden dat het hol waar wij in zitten te somber is en ze hebben er hun bontgekleurde lansen rond geplaatst !

Je hebt gelijk! Zo ziet het er veel aardiger uit!

Maar Roper is niet in stemming om te gekscheren...

De Roodhuiden zijn woedend omdat wij hen, ingegraven als we zijn, zo lang op afstand houden... Wat ze nu doen lijkt toch nogal zonderling...

Een pijl die van heel ver afgeschoten werd, valt met een doffe plof vlak voor hen in het zand. Nu is het duidelijk wat de Indianen van plan zijn...

Te kort !

TSOK

Maar die pijl viel vertikaal! Dat wil zeggen dat ze van uit de hoogte schieten en zodra ze hun bogen juist gericht hebben, zitten we in de pijlregen... Die bontgekleurde lansen duiden de schutters de juiste plaats aan waar ze moeten schieten...

Dan moeten we ons onmiddellijk terugtrekken !

OPGELET, JONGENS !

Honderden pijlen komen uit de bergen en suizen met een akelig gezoef recht op de schuilplaats van de blanken...

ACHTERUIT ! NEERLIGGEN !

Die vlugge terugtocht redt hen voor de pijlen doch niet voor de kogels. De Indianen hebben blijkbaar met die ontsnappingspoging gerekend en de geweren reeds in aanslag gehouden...

PANG PANG PANG PANG

Die duivels ! Ze willen onze huid, maar ze zullen ze niet krijgen!

De oude Campbell waagt zijn leven... Onder het vuur en de pijlen van de Indianen, trekt hij de lansen uit en gooit die in het gat...

Lieve hemel! Daar heb je 't!

Wacht even, kameraad! Ik help een handje !

En de twee vrienden sterven dapper, hand in hand...

De Roodhuiden, die hun doelwit nu niet meer zien, geven het op... Zouden ze er iets anders op vinden ?

Je weent ?...

Hm... neen! Het waren zo'n dappere jongens... Maar wek je verloofde... Hij is uitgeput neergevallen... Ik denk dat de Roodhuiden een nieuwe en laatste aanval zullen inzetten...

Het is niet van uitputting dat ik neerviel, kapitein... maar...

John, je ziet zo bleek... God ! Je bent gewond !

John... John... Hij is... neen, dat kan niet !

Ja... hij ook... Stil maar, wees moedig. Leg je tussen de lijken van de gesneuvelden, ik zal je met wat zand toedekken... Roer je niet. We moeten hen doen geloven dat ik de énige overlevende ben... Ze zullen zich op mij werpen en dan naar Geronimo toe rijden. Dan tracht jij het fort te bereiken...

Het is afschuwelijk ! Afschuwelijk ! Ik kan niet !

Je moet... Ik vraag je meteen vergiffenis... aan jou en je vrienden... Ik wist niet dat jullie zo moedig en eerlijk waren... Ik vergiste me... Vaarwel !

Kapitein Roper staat op. Van vermoeidheid en dorst wankelt hij...

Als een slaapwandelaar gaat hij in de richting van de heuvels...

Wat betekent dat ? Ze schieten niet ! Ik zal dus éérst vuren...

PANG

Het antwoord laat niet op zich wachten. Verschillende kogels treffen Roper... Hij schiet de laders van z'n beide colts op het goed geluk af leeg...

Alvorens het bewustzijn te verliezen, hoort hij in de verte trompetgeschal en hoefgetrappel kreten van woede en spijt Dan wordt alles zwart en hij stort neer.

Wanneer hij weer tot het bewustzijn komt...

Hé ? Jij ?... Bailey ?... Ik droom !

Neen, Kapitein, je droomt niet. Ik wou m'n lafheid weer goed maken en in plaats van naar Texas te rijden, heb ik de weg naar Fort Bravo genomen... Nu ben ik opnieuw krijgsgevangene, kapitein...

Enkele uren later rijdt de karavaan naar het Fort... Carla vond later in kapitein Roper een beschermer en een steun... Roper zelf had veel geleerd door dit tragisch avontuur. Hij had geleerd zijn evennaaste te achten en lief te hebben.

EINDE

Het Gele Teken, strip & werkelijkheid.....

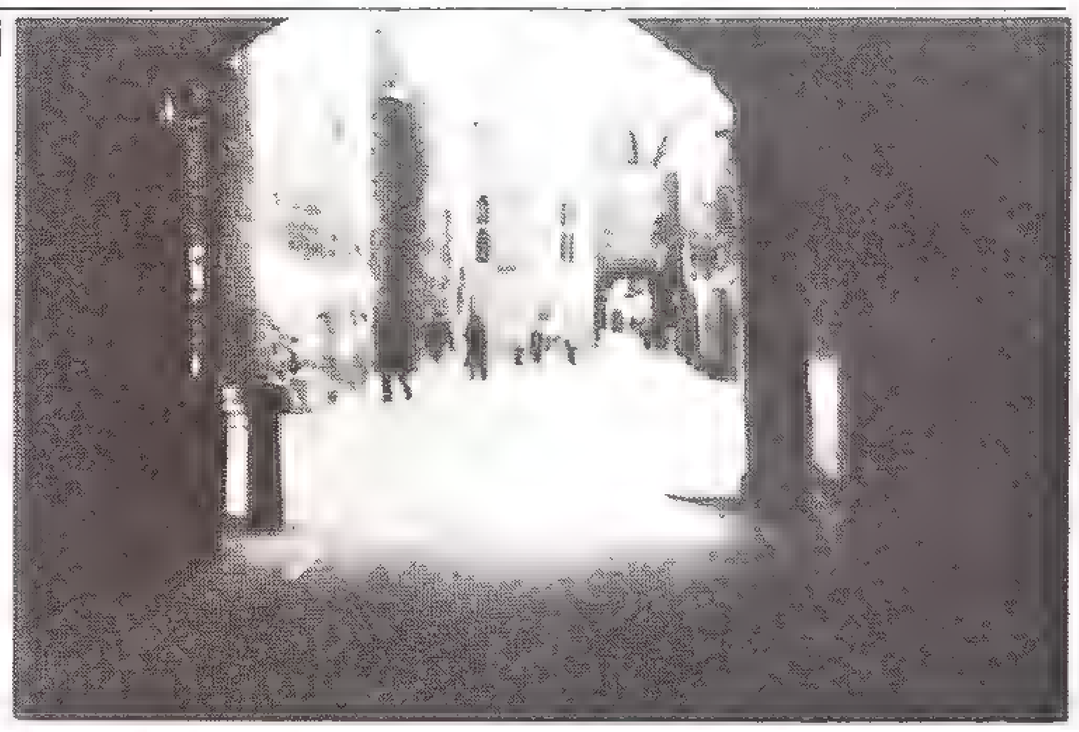
Van een tweetal abonnees die regelmatig in het buitenland vertoeven ontvingen wij kort geleden een fotoreportage die zij in Londen gemaakt hebben, op plaatsen die in het album 'Het Gele Teken' van Edgar P. Jacobs te zien zijn. Wij drukken hierbij hun brief af en hun foto's met verklarende tekst.

Geachte Redactie,
Toen wij kortgeleden op diplomatieke missie te Londen verbleven, vonden wij tussen onze drukke zakendiners en cocktailparti es van diverse ambassades door nog even tijd om historische plaatsen te bezoeken.
Geïnspireerd door de enige maanden geleden in Uw verdienstelijk periodiek verschenen fotoreportage, gebaseerd op het klassieke meesterwerk 'S. O. S. Meteoren' van de bekende auteur E. P. Jacobs, namen wij een ander meesterwerk van dezelfde auteur, 'Het Gele Teken', ter hand en begaven ons in de vrije uurtjes naar de door zijn helden gefrequenteerde plaatsen. Met enig zoek- en speurwerk, daarbij welwillend geassisteerd door de locale autoriteiten slaagden wij er spoedig in de desbetreffende plaatsen op de gevoelige plaat vast te leggen. Hierdoor kunnen wij de lezers van Uw voortreffelijk maandblad het onomstotelijk bewijs leveren van de grote nauwgezetheid waarmee bovengenoemde auteur de authentieke juistheid en sfeer van de omgeving gebruikt als achtergrond voor zijn boeiende verhalen.
Om de met minder verstandelijke vermogens begaafden onder Uw lezers ter wille te zijn, hebben wij de foto's van een alleszins verhelderend onderschrift voorzien. U veel succes toewensend met Uw tijdschrift, tekenen wij, met de meeste hoogachting,

Jhr. Mr. Hendrik van Hoeken tot Blakesteyn
Dr. Robert van der Ecken van Moortijden.

1. Geeft een beeld van de Bloody Tower, gezien door de ingangspoort van foto 2. Op het moment dat wij de foto namen was de Guard zich even sanitair aan het ontspannen.

1

2

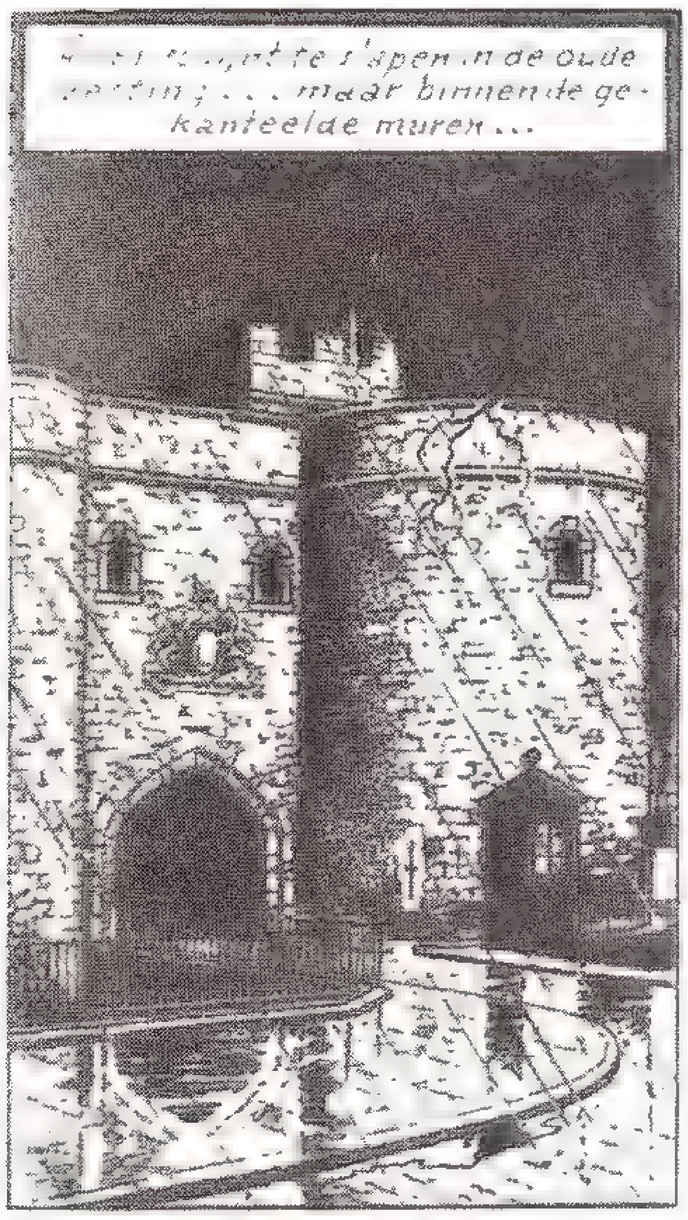

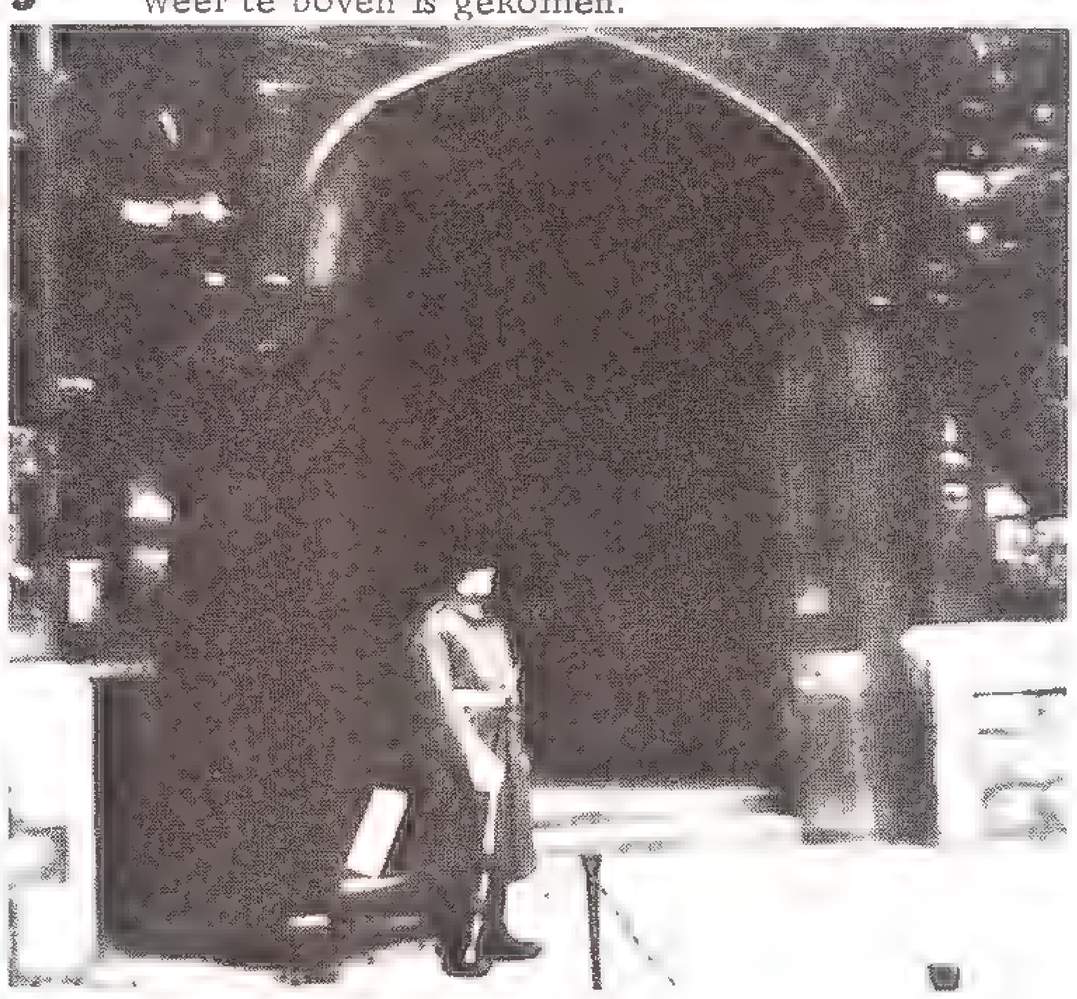
2. De buiteningang van de Tower, overdag en 's nachts. Aangezien een van ons aan nachtblindheid lijdt, moesten alle foto's overdag genomen worden, zodat we ook de regenbui gemist hebben.

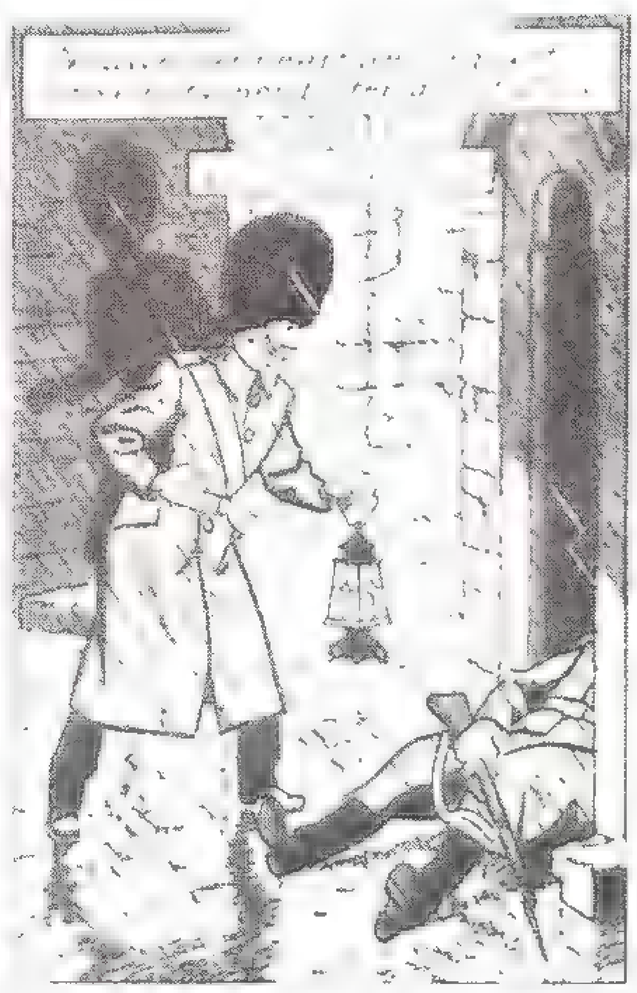

3. Hier een van de Guards, genomen nadat hij de aanval van het Gele Teken weer te boven is gekomen.

3

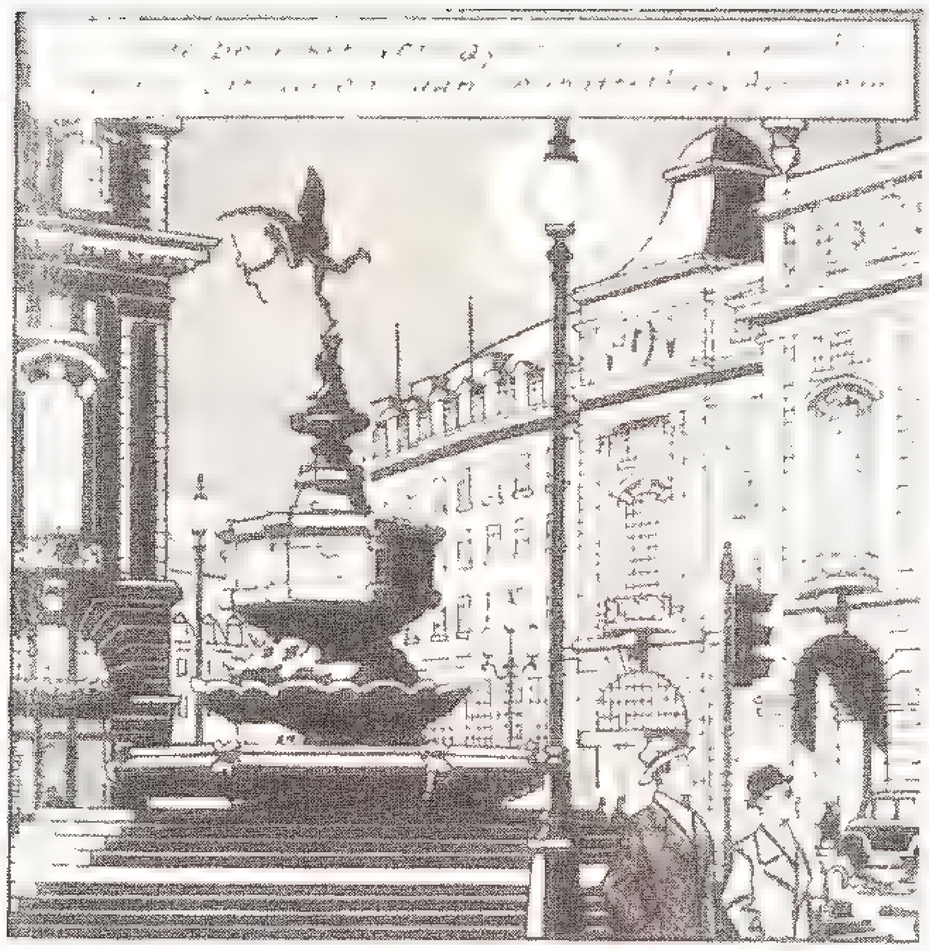

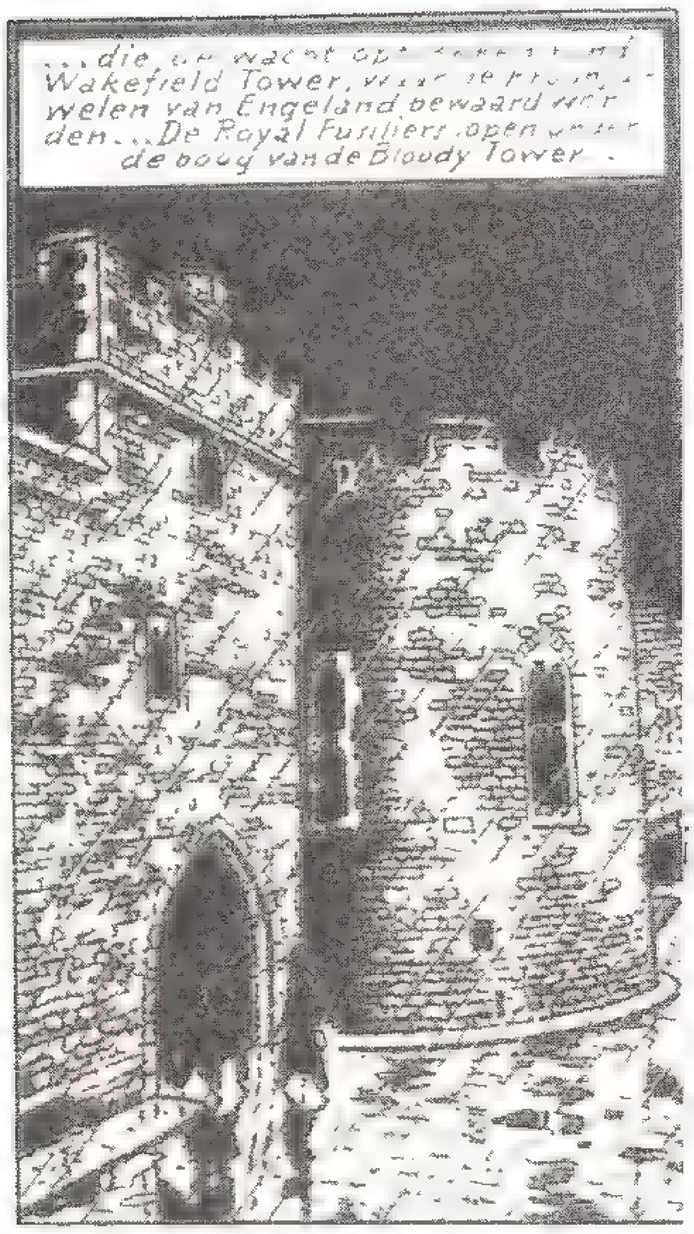

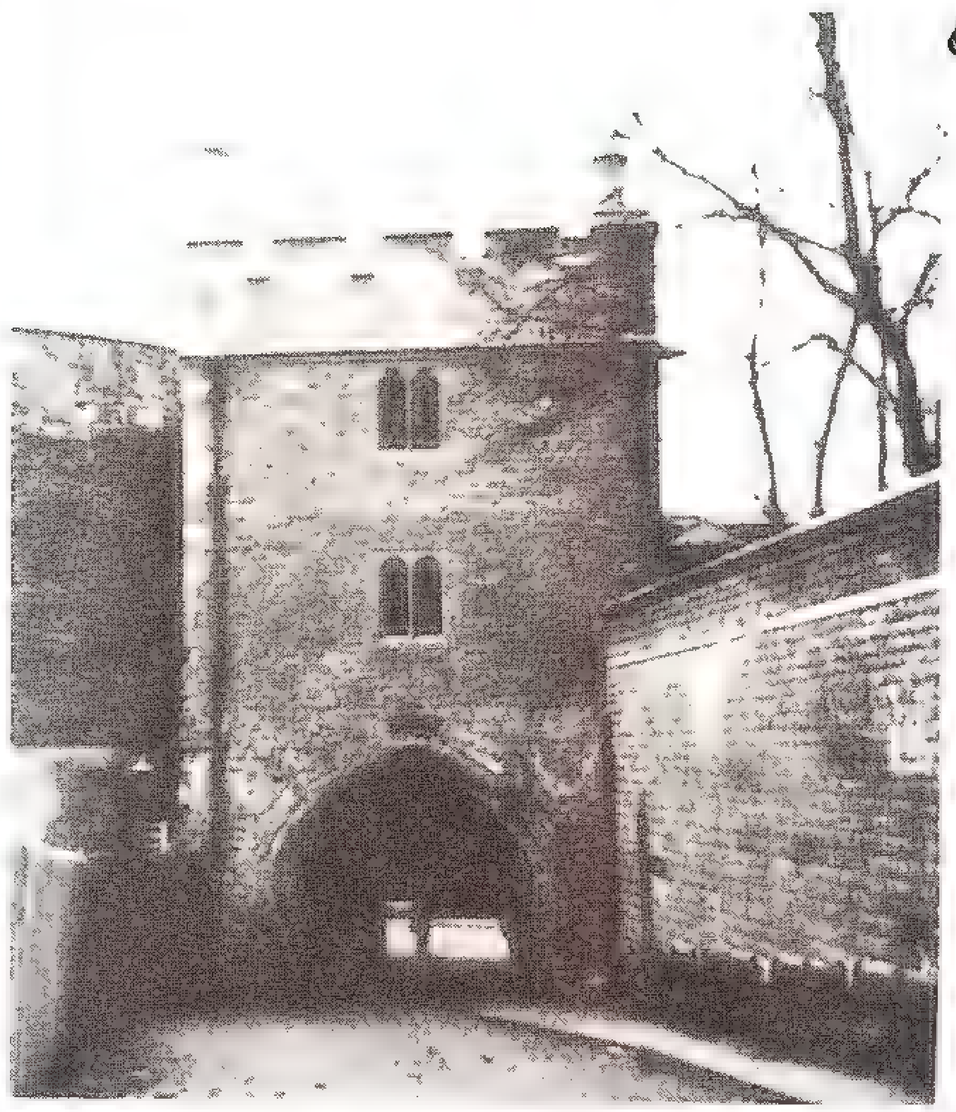
4. Bloody Tower, zonder de Guards

5. In de 20 jaar die verlopen zijn tussen de totstandkoming van het werk van Jacobs en dat van ons zijn er rond het standbeeld vangrails geplaatst. Onze ekskuses voor de ladder die het fraaie stadsbeeld ontsiert.

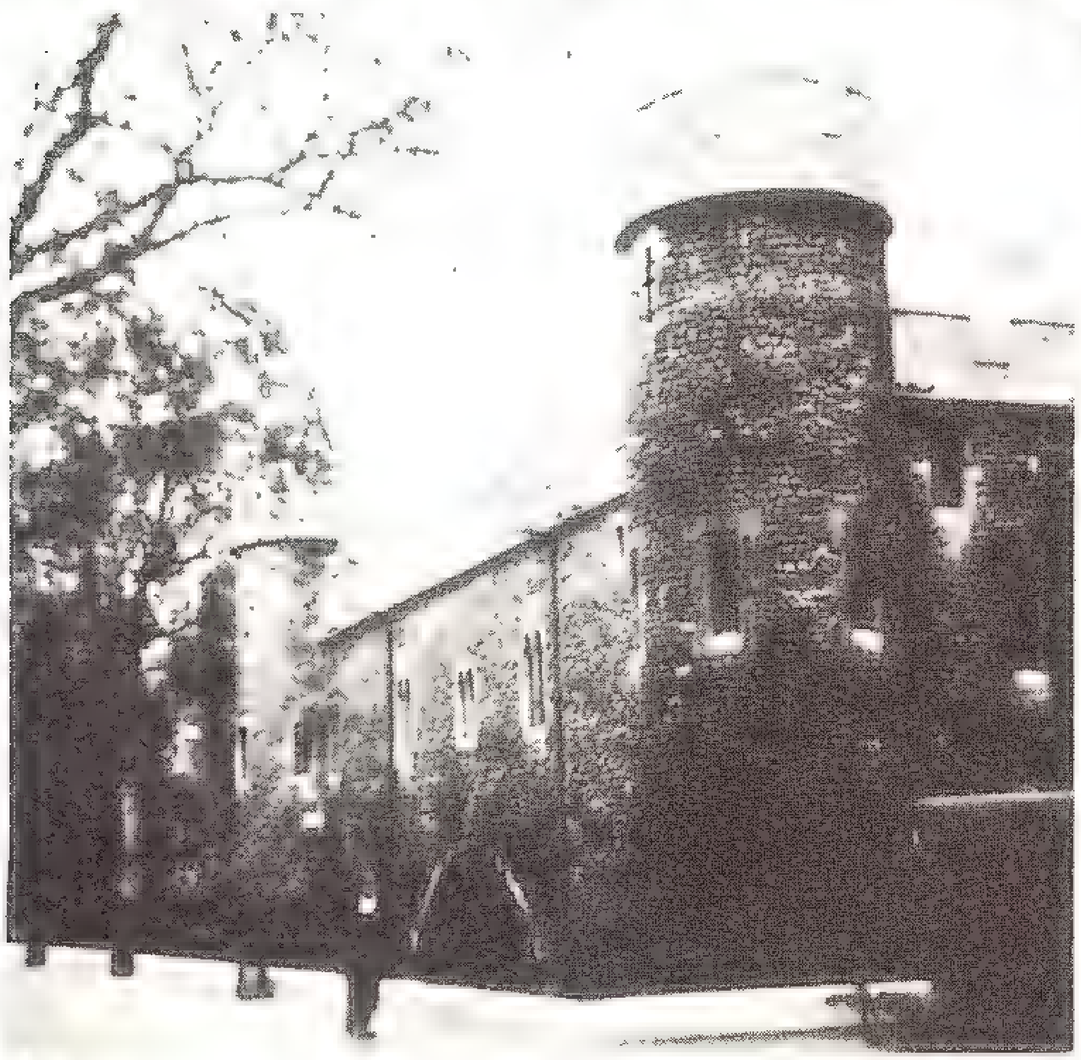

... die op wacht op [illegible] Wakefield Tower, waar [illegible] welen van Engeland bewaard wor den... De Royal Fusiliers open wach de boog van de Bloody Tower.

6. Wakefield Tower. Herstelwerkzaamheden links verhinderen het zicht op het wachthuisje met de neergeslagen schildwacht.

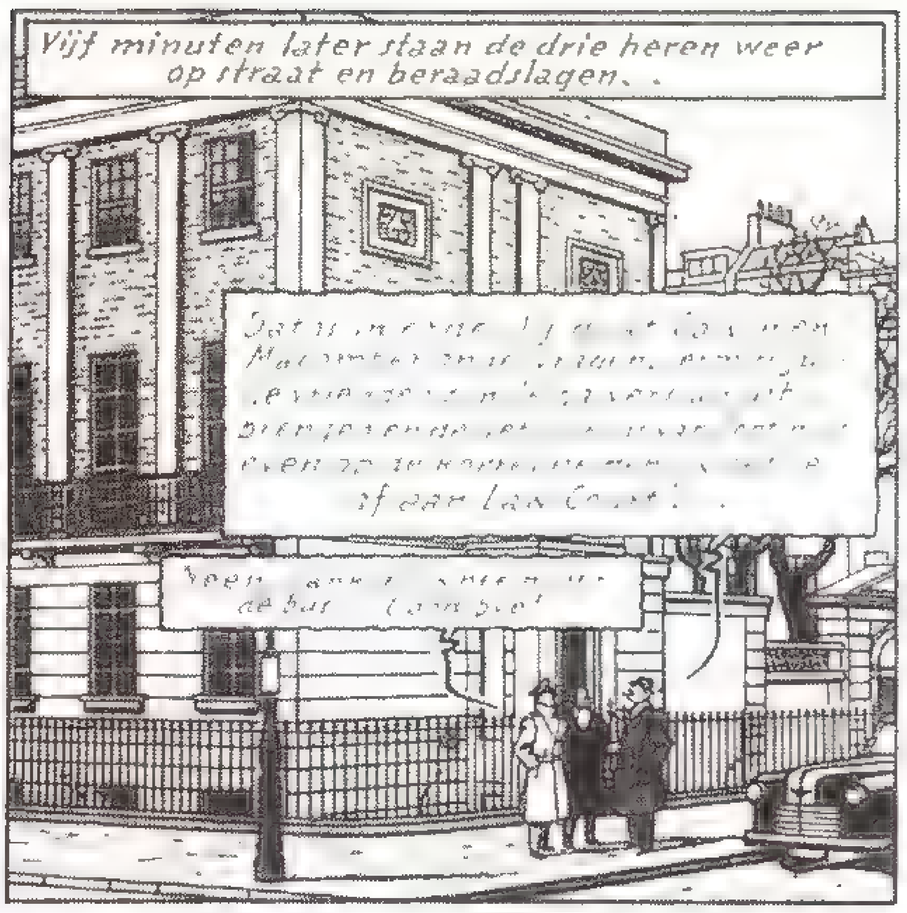

7. St. Thomas Tower. De toegang tot de boogvormige poort is verdwenen, vermoedelijk om nieuwe aanvallen van Gele Tekens onmogelijk te maken.

10

10. Het huis van Professor Mortimer, Park Lane 94. Het bovenste raam is inmiddels hersteld.

9

8. Het echte huis van Professor Septimus, Tavistock Square 29, en . 9. een min of meer geslaagde imitatie daarvan door een vurig bewonderaar. Zoek de vijf onvolkomenheden. Na de val van Septimus is het huis in gebruik genomen door de University of London, een waardig opvolger van het misdadig meesterbrein.

11

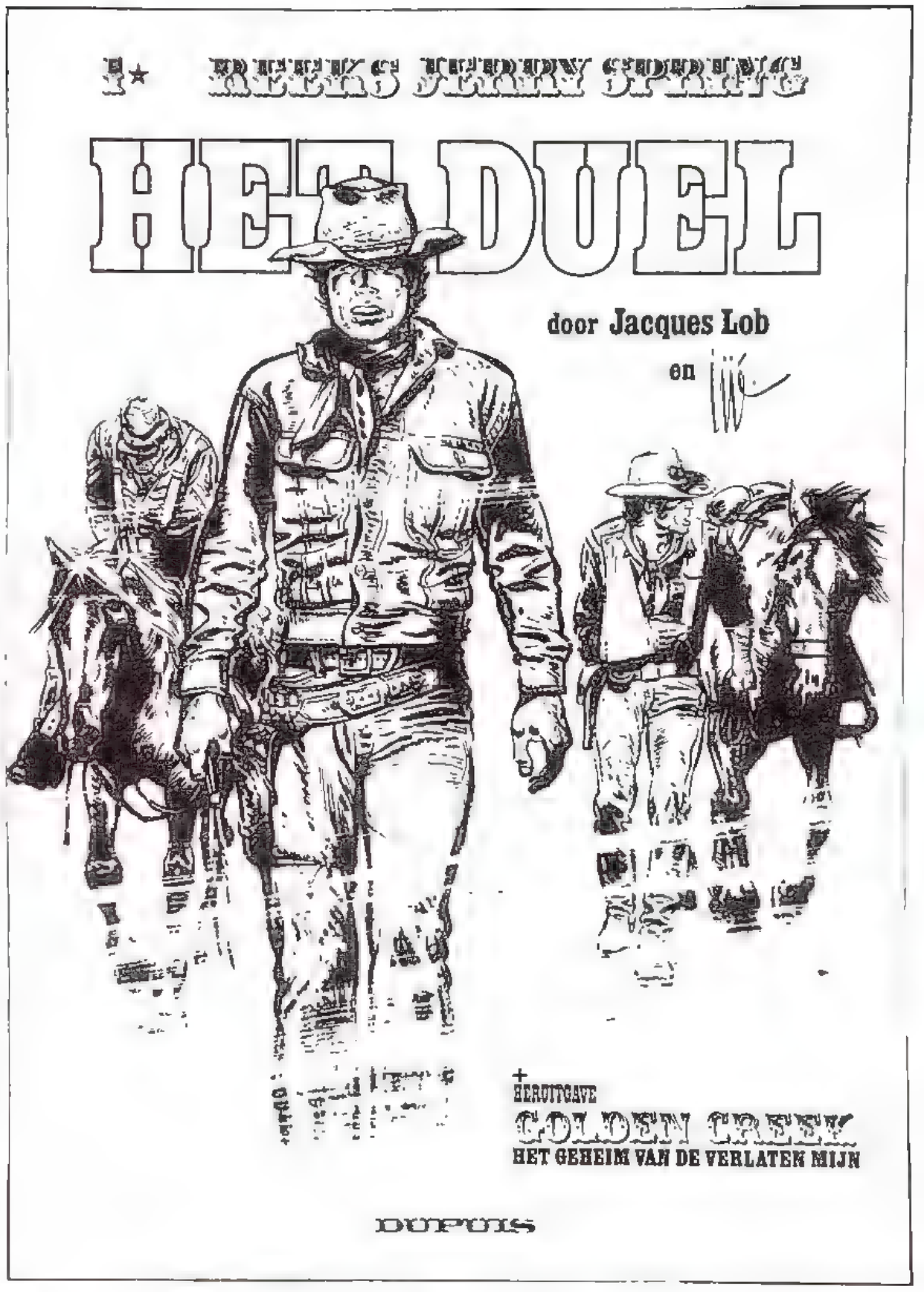

11. Het huis van Professor Mortimer en enige belendende percelen, van enige afstand genomen.

TWEEMAAL JERRY SPRING

Kort geleden heeft uitgeverij Dupuis twee luxe-edities van Jerry Spring het licht doen zien, in keurige gebonden uitvoering. Het begint er op te lijken dat de Franse mode van dure, gebonden stripboeken nu ook naar het nederlandstalige gebied over komt waaien. Deze boeken ogen natuurlijk beter in de boekenkast en zijn een stuk steviger dan de flodders die men soms durft uitgeven, maar de stripliefhebber moet er wel wat dieper voor in de beurs tasten. In het geval van deze twee Jerry Springs bedraagt de prijs een tientje (per stuk, wel te verstaan) maar men krijgt er dan ook twee verhalen per boek voor. Deel één bevat 'Het Duel' en 'Golden Creek' (verhaal 1), deel twee 'De wrekers van Sonora' en 'Zilvermaan' (verhaal 3). Beide albums zijn in groot formaat, d. w. z. een stuk groter dan het normale stripboek, uitgegeven. En in zwart/wit. Sommige strippuristen zullen hier wel over juichen, want het werk van Grote Meester Jijé moet natuurlijk zo gaaf en rein mogelijk worden gepubliceerd en alles wat zijn grote talent kan versluieren moet zoveel mogelijk vermeden worden. Maar ik heb de moeite genomen de verhalen nog eens te bekijken zoals ze vroeger in Robbedoes gepubliceerd werden ('De wrekers van Sonora' nrs. 1417-1438, 1965, en 'Het Duel' nrs. 1487-1508, 1966-67) en wat betreft 'De wrekers van Sonora' moet ik de puristen gelijk geven, vooral m. b. t. dát deel van het verhaal dat alleen maar de laffe steunkleuren roze en roodachtig heeft. Maar als we dan naar 'Het duel' kijken, zien we dat daarin ontzettend mooi kleurwerk is geleverd, een beetje aquarelachtig. En die manier van kleuren roept een erg goede sfeer op die het verhaal juist versterkt.
Afijn, in zwart/wit doet 'Het duel' het ook erg goed, want het schaduwwerk van Jijé is prachtig. Vooral in zijn paarden. We kunnen weer eens op ons gemak bekijken dat hij terecht de faam geniet de beste paardenstriptekenaar van Europa te zijn. Met Hans Kresse natuurlijk.
Zoals gezegd bevat elk boek een oud en een wat nieuwer verhaal, waar meer dan tien jaar tijdsverschil tussenzit. En dan wordt het de lezer erg gemakkelijk gemaakt om eens te gaan vergelijken. Er zijn inderdaad wel verschillen: de oude tekeningen zien er wat verzorgder uit, maar zijn daardoor iets stijver (relatief gesproken natuurlijk) dan het nieuwe werk, de pagina's lijken voller door meer uitgewerkte dekors. Aan de andere kant komt het weglaten van details in de nieuwere verhalen de aktie juist wel ten goede en wordt het ruimtelijk effekt, zeker in 'Het duel', erg versterkt. Ook het uiterlijk van Spring heeft enige veranderingen ondergaan. In 'Golden Creek' heeft hij helemaal het frisse kapsel en de outfit van de Amerikaanse filmcowboy uit die dagen, terwijl in een verhaal als 'Het duel' al vaag de invloed van de spaghettiwestern begint door te sijpelen: ongeschoren koppen en wat ruiger gekleed.
Tsja, wat moet je verder zeggen over de tekeningen. Hoewel zijn recente verhaal in 'Robbedoes' op nogal wat kritiek van jongere lezers, die hem niet kennen, schijnt te stuiten, blijft Jijé nog altijd een van de grootste realistische tekenaars van Europa. Zelfs al lijken zijn tekeningen soms ietwat slordig, toch weet hij op onnavolgbare wijze een verhaal in beeld te brengen. De akties zijn konstant van een natuurlijkheid en een souplesse die zijn weerga niet kent. En dan zijn schitterende paarden, Jijé's paarden zijn bijna paardachtiger dan echte paarden.
Achterin beide boeken is een pagina gewijd aan de karrière en het werk van Jijé, waarop de lezer van Stripschrift weinig nieuws zal aantreffen. Wèl interessant is de aankondiging dat alle vroeger verschenen albums, vijftien stuks, in deze sjieke reeks zullen worden heruitgegeven, en wel in dezelfde volgorde als vroeger.
Aha, klein foutje, want 'Zilvermaan' was vroeger het derde album, terwijl het nu in deel twee is uitgegeven. Zo zijn ook 'De wrekers van Sonora' en 'Het duel' in omgekeerde volgorde gepubliceerd.
Maar ja, wat dondert het ook, áls de verhalen maar uitgegeven worden. Het enige nog nooit in boekvorm gepubliceerde verhaal, 'Jerry Spring tegen de K. K. K.' zal, alweer volgens de uitleiding, ook binnen afzienbare tijd te krijgen zijn. Al met al gaat dit een serie worden die iedere strippoloog en maniak op een ereplaats in zijn boekenkast zal moeten zetten.

Rob van Eijck

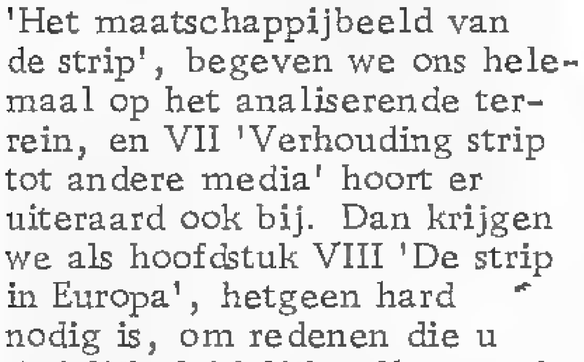

STRIPS, ANATOMIE VAN EEN MASSAMEDIUM

meer museum dan operatiezaal

Kort geleden heeft uitgeverij Bruna het Nederlandse publiek verblijd met een omvangrijk stripbeschouwend boekwerk, de vertaling van 'Comics, Anatomie eines Massamediums', geschreven door de heren Wolfgang Fuchs en Reinhold Reitberger.
De titel, 'Anatomie van een massamedium', doet diepgravend onderzoek met de nodige analyses en konklusies veronderstellen, maar dat valt over het geheel genomen nogal tegen.
'Derhalve moet in deze anatomie van het massamedium strip ook de romp, d. w. z. de grote massa van de triviale stripboeken, gedemonstreerd en ontleed worden', aldus de schrijvers; dus de goede bedoelingen zijn er echt wel. Het geheel blijft echter wat te veel in het demonstreren hangen en komt wat weinig tot ontleden. De strip wordt in al zijn vormen en samenhangen voor de voeten van de lezer geworpen, maar het blijft teveel een opsomming van de strips zelf en van wat algemene, overbekende waarheden over het stripverhaal.
De indeling van het boek doet veel verwachten, bekijk de titels van de hoofdstukken maar eens: I 'Karakteristiek van de strip', een logisch begin; we moeten eerst weten waar we het eigenlijk over hebben. II 'Humor en dagelijks leven', want 'humor' is een

van de twee grote groepen waarin Fuchs en Reitberger de strip indelen. De andere groep is: III 'Avonturen en melodrama', oftewel de realistische strip. Hierna volgt IV 'Superhelden', een heel aparte kategorie. Onvermijdelijk is natuurlijk hoofdstuk V 'Kritiek en censuur', met de legendarische Dr. Wertham. Met VI 'Het maatschappijbeeld van de strip', begeven we ons helemaal op het analiserende terrein, en VII 'Verhouding strip tot andere media' hoort er uiteraard ook bij. Dan krijgen we als hoofdstuk VIII 'De strip in Europa', hetgeen hard nodig is, om redenen die u dadelijk duidelijk zullen worden. Als hoofdstukken IX en X worden de hete hangijzers 'Seks en satire' en 'De strip als kunst' aangepakt. Het dikke boek van 265 pagina's eindigt met hoofdstuk XI 'Tendensen en perspektieven'. U ziet, een indrukwekkende opsomming van thema's die aan de orde worden gesteld.

Maar toch, na lezing van het boek blijven er twee overheersende gedachten hangen: a) Wat heb ik nu eigenlijk meer gezien dan een zeer uitgebreide opsomming van stripverhalen en omschrijvingen van hun onderwerpen en hoofdfiguren, en b) Waarom ging dit boek bijna uitsluitend over Amerikaanse strips? Maken we in Europa dan zo weinig wat de moeite waard is?
Als we in verband met de eerste vraag, kijken naar definities die de schrijvers van 'de strip' geven, dan blijft dat wat in het vage. Een omschrijving van de vorm komt er nog wel uit: 'De tekst moet in het beeld zijn ondergebracht.' Prince Valiant van Harold Foster kan dan nog net als strip erkend worden, maar onze eigen Tom Poes en Eric de Noorman vallen buiten de prijzen. Een definitie naar inhoud is niet uit het eerste hoofdstuk te halen, Fuchs en Reitberger beperken zich tot de opmerking: 'In principe staat de strip open voor ieder onderwerp en iedere ideologie. Als elk massamedium kunnen de strips onderhoudend, informatief en opvoedend zijn.' Een waarheid als een koe, dat kan jedereen nog wel bedenken.
Over het geheel genomen komen de schrijvers nauwelijks tot een ontleding en konklusies. Wel wordt er een uitgebreid beeld gegeven van wat er op stripgebied (vnl. Amerikaans) in de loop der decennia geproduceerd is en hoe de verschillende stripvormen zich ontwikkeld hebben. Door de geweldige informatie die het boek de lezer verschaft, door de omschrijvingen van strips en stripfiguren en door de vele, vaak zeer goede, illustraties, is het een geslaagde stripkatalogus geworden. Bovendien wordt er de nodige informatie verschaft over de totstandkoming van een strip en de verspreiding ervan. Wie bedenkt welk deel, wie neemt wat voor zijn rekening bij de uitwerking en wie beoordeelt het geheel, dat alles wordt op duidelijke wijze verteld. Alleen geldt ook hier weer het bezwaar dat het boek teveel op Amerika is gericht, Met zijn hele systeem van stripstudio's, fabriekjes, en de verspreiding via de syndicaten in de harde Amerikaanse zakenwereld. In Europa liggen deze dingen - gelukkig - allemaal over het algemeen wel anders, maar aan de Europese werkwijze wordt geen aandacht besteed, zodat de lezer een verwrongen beeld van de situatie krijgt.
Hiermee zijn we dan weer op de tweede vraag gestuit, waarom hebben de auteurs het in godsnaam vooral over de Amerikaanse strip? Het is natuurlijk waar dat de Amerikanen als eersten een grote stripproduktie op poten hebben weten te zetten en dat de Europese strip aanvankelijk nogal sterk beinvloed is geweest door de Amerikaanse strip, maar om een boek dat over de strip in het algemeen gaat, voor 95% aan Amerikaans werk te wijden, dat lijkt me toch wat overdreven. Een verklaring voor deze Amerikaanse gezindheid van de auteurs krijgen we uit de Duitse editie van het boek. Daarin wordt over de schrijvers gezegd dat ze opgroeiden in de Amerikaanse bezettingszône van het na-oorlogse Duitsland, zodat ze in de gelegenheid waren van kindsbeen af de Amerikaanse strip te lezen en te verzamelen. Ja, als je op zo'n manier in je jeugd beinvloed bent, is er weinig meer aan te doen.
De schrijvers hebben kennelijk zelf ook wel in de gaten gehad dat ze het niet alleen over Amerika konden hebben en er is dan ook een apart hoofdstuk gewijd aan de strip in Europa, een nogal vluchtig overzicht van wat er zoal in de verschillende landen verschenen is. In de Duitse versie werd er aan de strip in Nederland weinig of geen aandacht besteed, zodat er voor de Nederlandse vertaling een apart stukje over de Nederlandse strip aan het boek werd toegevoegd. Dit hoofdstukje, geschreven door Rolf van de Kamer, sluit in zoverre goed bij de rest van het boek aan, dat ook hierin de schrijver zich beperkt tot het geven van een opsomming. De drie Groten, Marten Toonder, Hans Kresse en Pieter Kuhn, krijgen het leeuwendeel van het artikel toegewezen, zodat er voor recentelijke ontwikkelingen in de stripwereld vrijwel geen plaats meer is. Het is toch wel een beetje vreemd wanneer tekenaars, die op het moment een hoog peil en een grote populariteit bereikt hebben, als Martin Lodewijk, Dick Matena, Peter de Smet, Fred Julsing, en ga zo maar door, niet eens genoemd worden. Het is ook opvallend dat een groot deel van de illustratieruimte wordt ingenomen door de tekenaars van Tante Leny en Modern Papier, terwijl er in de tekst nauwelijks over hen gesproken wordt. Maar ja, het is allang mooi dat er in ieder geval iets over Nederlandse strips instaat. Het boek eindigt met een nogal optimistische beschouwing over de voortgang van de strip, en het laatste woord is de bemoedigende kreet 'Onward'. Deze kreet slaat op de verdere ontwikkeling van het stripverhaal, maar is evengoed van toepassing op het stripbeschouwende werk, zouden we Fuchs en Reitberger kunnen toevoegen: 'De basis is gelegd; Onward!'.

Rob van Eijck.

BESTUURSMEDEDELINGEN

ADRESSEN BESTUURSLEDEN

Martin Wassington, voorzitter, van Mourik Broekmanstraat 11'', Amsterdam, 020-171332

John van der Mark, sekretaris, Suze Robertsonstraat 56 hs, Amsterdam, 020-935310.

Wil Soyer, penningmeester, Overtoom 536', Amsterdam, 020-166113.

Kees Helderman, 4e bestuurslid, Zocherstraat 60''', Amsterdam, 020-168214.

John M. Willemse, 5e bestuurslid, Dorus Rijkershof 5', Amsterdam.

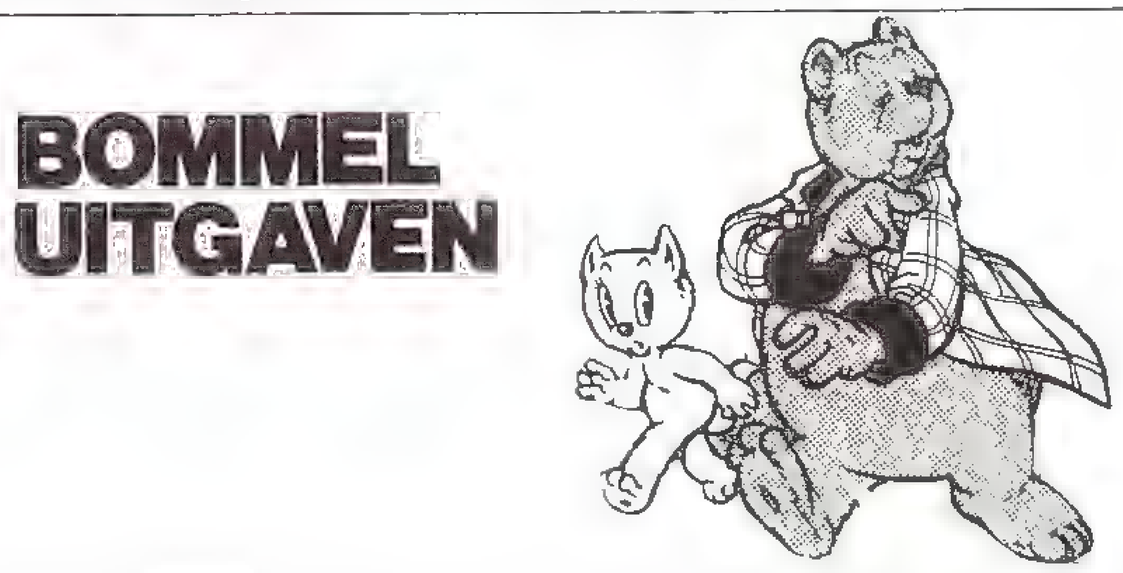
FILMOTEEK

Ch. Wauters, Linnaeusstraat 13''', Amsterdam, 020-355182.

SPECIALE AANBIEDINGEN

	leden-prijs	niet-leden prijs
Plakboekjes, oblong formaat 24,5 x 17, 40 blz., prijs per set van 4 stuks:	3,75	5,--
Simpelman, door Wim van Wieringen	2,65	3,50
Stempels van Toonder's stripfiguren, 2 series (A en B) in dozen van 12. Niet los verkrijgbaar, prijs 1 serie:	17,50	20,--
Bommelpoppen(afgehaald)	20,--	25,--

Deze aanbiedingen zijn te bestellen via giro 151 3000 ten name van de Penningmeester van Het Stripschap te Amsterdam.

De legale reeks oude Bommelverhalen op originele grootte met de originele tekeningen en de originele tekst. Een uitgave van De Bezige Bij in samenwerking met Het Stripschap.
Voor uitgebreide bijzonderheden zie bijgaand inlegvel.

Hans Stoovelaar.

GEREDUCEERD LIDMAATSCHAP

Op de ALV van 7-12-74 in Arnhem is een gereduceerd lidmaatschap ingesteld van *f* 7,50 per jaar voor leden beneden de 15 jaar en voor leden boven de 65 jaar.

REINAERT ONTMASKERD

of: Het Romantische Heden Van Marten Toonder

door PIETER VAN OUDHEUSDEN

Stripschrift 70 bevatte een artikel van de hand van Domien ten Berge, leraar Nederlands te Doetinchem, waarin deze probeert aan te tonen, dat er volgens hem grote overeenkomsten tussen de Reinaert en de Toonder-strips (speciaal Panda) bestaan. Omdat Ten Berge naar zijn zeggen een 'degelijke' aanpak voorstaat, zal hij me waarschijnlijk niet kwalijk nemen, dat ik hem hier enige van mijn grieven voor de voeten werp.

Zoiets doet een heer nu eenmaal niet.
Ik wil eerst even beginnen met iets dat eigenlijk geen betrekking heeft op de theorieën van Ten Berge, maar dat me toch behoorlijk geïrriteerd heeft. Ik vind het namelijk nogal pedant, om niet te zeggen grof, om, voordat je zelf ook maar één zinnig woord - snobistisch, kwasi-literair gelul telt niet mee - op papier gezet hebt, eerst het artikel van een ander (in dit geval Rudy Fuchs) op een genadeloze wijze de grond in te stampen. Ik heb zelf het artikel nog eens nagelezen en Fuchs weet daarin, geloof ik, toch heel wat interessante dingen te zeggen. De enige verklaring die ik voor de furieuze kritiek van Ten Berge kan vinden, is dat hij maar belazerd weinig waardering op weet te brengen voor de mening van een ander. Misschien zou ik me zoiets nog voor kunnen stellen, als je zelf een artikel op het papier neergevlijd hebt, waar geen speld maar dan ook geen speld meer tussen te krijgen is. Maar het artikel van Ten Berge rammelt volgens mij aan alle kanten, omdat hij naar mijn bescheiden mening zowel de Reinaert als de Toonder-strips verkeerd interpreteert.

Reinaert met de botte bijl.
In het eerste deel van zijn betoog heeft Ten Berge het over de invloed van de fabelliteratuur - en dan speciaal de Reinaert - op Marten Toonder. Dat is nou niet zo'n grandioze ontdekking. De Reinaert is verreweg het bekendste dierdicht en het heeft ook al een hele grote jongen uit de wereldliteratuur als Goethe beïnvloed. Hoogstwaarschijnlijk heeft ook Toonder bewust of onbewust die invloed ondergaan.
Uiterst vervelend in dit gedeelte van het artikel vind ik wel, dat Ten Berge een (op zich helemaal niet zo spektakulaire) ontdekking heeft gedaan en ons die nu op allerlei manieren probeert op te dringen. Hij doet me denken aan de vader die tegen zijn zoontje dat met zijn prak zit te rotzooien, zegt: 'Bek open en fréten, Jantje!'
De verschillen tussen de Reinaert en de Toonder-strips zijn mijns inziens veel groter. Ik zal proberen om dat in het volgende duidelijk te maken.

Hoe Willem soms in het holst van de nacht een warm bed en een warme vrouw voortijdig moest verlaten.
In de allereerste plaats ben ik het absoluut oneens met de interpretatie die Ten Berge van de Reinaert geeft. Ik voel veel meer voor de theorie, dat de Reinaert een keiharde maatschappij-satire is. Met veel plezier en weinig skrupules zet Willem, de schrijver van de Reinaert, de korrupte adel en de schijnheilige geestelijkheid soms zelfs letterlijk in hun blote reet. In het voorwoord vertelt hij dan ook, hoe hij af en toe op de meest onmogelijke uren van de nacht de kuierlatten heeft moeten nemen, waarschijnlijk wegens verschillen van inzicht met de toch al niet zo op kermisvolk verzotte plaatselijke overheden.
Het thema van de Reinaert is dan ook niet het 'Schijn bedriegt' van Ten Berge, daarvoor moet je, als ik mijn literatuurgeschiedenis nog goed ken, eerder bij Brederode en zijn 'Spaanse Brabander' zijn Volgens mij is het thema de opstand, of om het nog preciezer in goed Nederlands uit te drukken: de revolte van de outcast tegen het establishment. Reinaert weigert zich te buigen voor het slappe regiem van koning Nobel en zijn vriendjes. Hij gaat zijn eigen weg en bekommert zich om niets of niemand, zolang hij er zelf geen belang bij heeft. Bovendien - en ook dit is een groot verschil met het werk van Toonder - is het verhaal erg volks en zit vol met schunnige toespelingen. Eén erg fraaie moet ik even vermelden: volgens verschillende moderne onderzoekers zou de uitdrukking 'vals geld maken' in de Middeleeuwen gestaan hebben voor 'homofilie bedrijven'.
Marten Toonder is in tegenstelling tot Willem in de eerste plaats een moralist en dat dan in de allerbeste zin des woords. Toonder houdt zijn lezertje wijze levenslessen voor. Kliché-opmerkingen zoals 'Gedane zaken nemen geen keer' weet hij de vorm van een beeldschone parabel te geven. Slechts in de tweede plaats is hij satirikus, maar, dat moet hem toegegeven worden, ook dat doet hij met verve.
Bij Toonder is de toon ook niet volks zoals bij Willem, verre van dat. Alles is bij hem uiterst aristokratisch. Zelfs een schurk als Joris Goedbloed blijft een heer. Nooit zal er in zijn verhalen een onvertogen woord vallen, nooit wordt er iemand vermoord.

Joris G. vals beschuldigd.
Nooit van mijn leven zou ik het een heer als Joris Goedbloed aan durven doen, om hem te vergelijken met Reinaert. Die is niet, zoals Ten Berge aanhaalt ' de gentleman, homme du monde, de man van vormen; tegenover allen beleefd, altijd kies'. Dat haal je de donder. Al direkt in het begin van het verhaal wordt er door een dier geklaagd, dat Reinaert zijn vrouw verkracht en zijn kinderen (door

Moderne archaïserende Reinaert-illustratie. Op de voorgrond de biecht van Reinaert tot Grimbeert; vóór de achtergrond zijn aanval op 'een hane die harde vet was ende jonc'.

in hun ogen te pissen) blind gemaakt heeft. Onder een vliesje vergulдsel vertoont zich de sluwe cynicus, de verkrachter, de moordenaar. Meedogenloos speelt hij in op de fouten en ondeugden van zijn mededieren en richt hun op die manier ten gronde. De enige regels die hij heeft, zijn die van hemzelf, het enige dier waarmee hij rekening houdt, is hijzelf. In feite is hij zoals de Engelsen zeggen, 'rotten to the core'.
Wie zal dit alles van Joris durven zeggen, wie zal de eerste steen werpen? Joris is en blijft een heer, nooit zal hij de hand slaan aan een mededier. Hij is een gentlemanschurk, heel iemand anders dan louche lieden als Bul Super en Hiep Hieper. Joris is een sympathieke figuur, net als bijvoorbeeld Henry Gondorff (Paul Newman) uit The Sting. Als Panda en Pat O'Nozel door zijn toedoen in het buitenland aan de grond zitten, stuurt hij hun geld voor de terugreis. (In 'Het geheimzinnige glas water').
Ik geloof, dat Ten Berge in zijn artikel de al vaak gemaakte vergissing begaan heeft, om iets, omdat het Kunst (i. c. Literatuur) is, direkt in een sfeer van verhevenheid te zien. Meestal vergeet men dat iemand als Willem in feite een doodgewone kermisartiest was, net als de man met de dansende beer, de zwarte krachtpatser uit Ethiopië of de vuurvreter. De sfeer in de Reinaert ligt nog het dichtst bij de rauwe kermissen, die de ouwe Pieter Breughel geschilderd heeft. Die ging trouwens ook niet naar de kermis om te schetsen, zoals sommige boeken ons willen laten geloven, maar waarschijnlijk om eens flink lol te trappen en door te zakken. Zijn schilderijen vloeiden uit zijn 'ervaring' voort.

One more time.
Er is nog een tweede, wat technischer verschil, minder belangrijk maar toch interessant genoeg om te vermelden. In de Reinaert blijven dieren ook werkelijk dieren. Zo wordt Bruun in de val gelokt door zijn trek in honing.
Bij Toonder is er echter nauwelijks verschil tussen dierlijke en menselijke figuren: de dieren lijken bij wijze van spreken niet meer dan mensen in karnavalskostuums te zijn. Alle dieren hebben handen. Bij Pat O'Nozel en de Markies de Cantecleer merk je nog het sterkst dat ze geen echte dieren zijn: ze hebben in plaats van vlerken een soort armen.
O ja, hebt u heer Bommel ooit over honing horen spreken??
Al met al zijn de verschillen tussen de Toonder-strips veel groter dan de oppervlakkige overeenkomsten die Ten Berge meent te ontdekken.

Een kalender uit 1957 als corpus delicti.
Ik ben nog niet klaar met mijn kritiek op Ten Berges artikel.

Ik heb ook een groot bezwaar tegen een ander gedeelte uit het artikel, namelijk het verhaal dat hij ophangt over het feit dat er in de verhalen van Marten Toonder een tijdsrekening zou ontbreken en dat de strips zich af zouden spelen op 'tijdsniveau nul'. Dat is klinklare lulkoek. Ten Berge heeft zich waarschijnlijk blind gestaard op die Middeleeuwse huisjes in de Toonder-strips. Hij had er goed aan gedaan zijn Bommels beter te lezen. In het verhaal 'Het Overdoen' wordt het jaar waarin dit verhaal zich afspeelt, heel duidelijk genoemd en het speelt zelfs een rol, die i. v. m. het artikel van Ten Berge niet weg te cijferen is. Dat jaar is 1957, het jaar waarin deze strip ontstond.
Het hele verhaal over 'tijdsniveau nul' blijkt - het is jammer voor Ten Berge - zo bouwvallig als een kaartenhuis.

Aan alles komt een end.
Ten Berge heeft kunnen zien, dat ik het op verschillende punten oneens met hem ben als het gaat om het verband tussen de Reinaert en de Toonderstrips. Hoogstwaarschijnlijk is hij er niet kapot van. Okay, ieder zijn mening. 'You go your way and I'll go mine,' zingt Bob Dylan ergens. Of, zoals ons beider vriend Joris Goedbloed het ongetwijfeld zou uitdrukken: 'Quot capitae, tot sententiae, zoals de Latinisten onder ons zeggen'.

Een PS je.
Ik heb gebruik gemaakt van de volgende boeken:
Marten Toonder: Altijd Dezelfde (LRP 425)
Marten Toonder: Panda/Het geheimzinnige glas water
Dr. W. Drop/Drs. F. Ch. van Gestel/Drs. J. W. Steenbeek: Raamwerk
H. J. M. F. Lodewick: Literatuur geschiedenis en bloemlezing I (aanvang tot omstreeks 1880)
M. J. Koenen/J. Endepols: Verklarend handwoordenboek der Nederlandse taal (26e druk)

Is Paul Newman Joris Goedbloed?

REINEKE FUCHS GERED, EN HOE!

door DOMIEN TEN BERGE

Tot mijn grote vreugde neemt een kritische lezer de pen op om mij te tuchtigen. Pieter van Oudheusden beschermt het borrelpraatje van Rudi Fuchs tegen mijn 'genadeloze, furieuze' kritiek. Fuchs schrijft 'interessant', dat ontken ik niet. Maar zijn Pandaverhaal bevat geen informatie en wàt er staat is onhoudbaar: Panda heeft niets met Onschuld te maken en loopt zeker niet als Toeschouwer in zijn avonturen rond. Of hij in een Paradijs gelooft weet ik niet, want dat heb ik hem nooit gevraagd. Rudi heeft misschien zijn biechtvader eens opgebeld. Die heeft hem dan een zwamverhaal verkocht over een moralistische spiegel, waarin we naar ons fatsoen kunnen kijken. Typisch Hollands, dat wel, die behoefte aan een verhaalmoraal. 'Verhaaltjes-verteller' Toonder moet daar zelf juist niets van hebben. Zelfs met een furieuze duik in de beschikbare Pandaverhalen kan ik nog geen moraal ontdekken. Gelukkig helpt Pieter ons uit de brand door onze aandacht te vragen voor een levenswijsheid als 'Gedane zaken nemen geen keer'. Ja, dat is waarlijk prachtig, dat is diep gezien. Wel een overheerlijke moraal voor ons, verdorvenen met een verhard gemoed.

Op de interessante wijze van Fuchs kunnen we boekdelen vullen zonder iets wezenlijks over de Pandastrip mee te delen. Voor de iets minder snelle lezer dan Pieter is er in mijn Pandaverhaal wel iets te vinden over thematiek, karaktertekening, verhaalstruktuur, ruimte en tijd. Natuurlijk kom ik nu arrogant over. Dat is het lot van iedere auteur, die iets vertellen wil aan anderen. Ook Pieter is dan arrogant, nietwaar. Pardon reeds, met uw welnemen. Leg mes en vork maar even neer, Pieter.
De verschillen tussen de Toonderstrips en het Verklarend Handwoordenboek van Koenen/Endepols zijn naar alle waarschijnlijkheid veel groter dan de overeenkomsten. Ik heb het nagekeken en verdomd, het bleek waar te zijn.
Reinaert zelf is sinds Pieters onthulling geen edelman meer maar een outcast. Het thema 'schijn bedriegt' klinkt helemaal niet vanaf de ouverture: de prachtige pinksterochtend belooft een mooie, vredige hofdag, maar helaas, aan het eind van de dag moet er veel puin geruimd worden, voordat er pais gemaakt kan worden van alle dingen. Het regent dadelijk klachten, allemaal over Reinaert. Wat blijkt? De ene klager na de andere heeft zelf iets op zijn kerfstok. De voornaamste edelen ontpoppen zich als doodgewone roof- en vraatzuchtigen. Ze zijn geen haar beter dan Reinaert, maar houden de schijn van deftigheid op. Pieter is veel over de Reinaert-auteur te weten gekomen. Langs telepathische of spiritistische weg kennelijk. Hij heeft Willem op een kermis zien staan tussen de krachtpatser en de vuurvreter. Dat was dan zeker in een vlooientent, waar hij iedere bezoeker, zowel van adel als van geestelijkheid, zoveel jeuk bezorgde dat al zijn klanten 'in hun blote reet' (nounou, Pieter toch!) in galop wegrenden. En Willem er achteraan, als ik Pieters onthulling goed begrijp, want die nam regelmatig de kuierlatten. Ik heb deze hoogst interessante, om niet te zeggen sensationele onthulling in Pieters bronnen opgezocht. Alleen van Lodewick bezit ik de laatste druk; in Raamwerk vond ik niets over Willem, in Lodewick maar liefst vijf volle pagina's. Teveel eer, zou ik haast zeggen met een blos op de de kaken, voor Pieters vondst, hoe uniek die ook mag zijn.
Dat de Reinaert het eerste pornowerkje in onze letterkunde is, is een onthulling die de bond van georganiseerde neerlandici Pieter ongetwijfeld niet in dank zal afnemen. De scene over de ontmanning van de dorpspastoor moest er in de schooledities al uit, maar nu is de hele tekst taboe geworden.
Je weet Pieter - en nou wij even onder mekaar en alle andere lezertjes de kamer uit - hoeveel last we gehad hebben

met Bob en Daphne en met Ik Jan Cremer, die we als fatsoenlijke neerlandici niet in de literatuur mochten inlijven; en nou doe jij de wereld openlijk kond van enzovoorts. Een wraakgier ben je. Straks maak je ook nog bekend, dat Focquenbroch, Pieter Boddaert Junior en Bilderdijk scabreuze teksten geschreven hebben, nog afgezien van de Warenar. Wil je ons nou allemaal te schande maken? Alsjeblieft zeg!
Dat Reinaert zijn eigen vrouw verkracht zou hebben was me niet bekend. Wel, dat hij de vrouw van zijn oom Isengrim een plezier gedaan heeft zonder haar aan te randen. Louis Paul Boon, die er zelf bij geweest is, heeft erover geschreven in 'Het overspel van Reinaert' en 'De porseleinwinkel' (in zijn Kapellekensbaan, 6e druk 1967, pag. 257 en 274). En dat blindmaken van die kinderen, zou Reinaert dat niet op verzoek gedaan kunnen hebben om geen getuigen te hebben bij wat er plaats moest vinden? Kom, lees alles nog eens zorgvuldig na.
Een moordenaar is Reinaert niet. Geef eens bewijsplaatsen, Pieter. Ik zie dat Reinaert alle dieren voor het lapje houdt, net als Joris Goedbloed, door elk dier zijn eigen lievelingskostje op te dienen: honing voor de beer, muizen voor de kat, een goudschat voor de koning. Hij velt ook niet het vonnis over zijn vijanden maar laat dat aan de koning over, evenals de uitvoering ervan. Reinaert richt geen enkel dier ten gronde, maar laat iedereen zijn eigen kuil graven en erin vallen, om dan lachend de plaat (van Bob Dylan) te poetsen: hij is nog 'far away from home' zeggen de fans van Lucky Luke.
Mijn opvattingen over de tijd in de Toonderstrips zijn inmiddels uitgekristalliseerd. Ik bewaar mijn uiteenzetting daarvan voor een groot overzichtsartikel over de Toonderliteratuur, waarvan het werkschema en de eerste pagina al klaar zijn. Even geduld nog, in de kerstvakantie hoop ik alles af te ronden. Er komt ook iets over de stripkunst en daarna, als alles meezit, een paar struktuuranalyses van Toonderstrips en strips van anderen. Maar dat merkt de lezer van Stripschrift vanzelf wel.
Het verhaal 'Het overdoen' zal ik, om eindeloze diskussie te voorkomen, in het overzichtsartikel gebruiken als een uitstekende illustratie bij mijn theorie over het tijdsniveau nul in de Toonderstrip. Pieter, nog even geduld hoor. Je was slimmer geweest als je mij gevraagd had naar het begin van de Reinaert-inspiratie, of kommentaar had geëist op de afwezigheid van het liefdesmotief, althans van de erotiek. Ik heb nog meer zaken achtergehouden, want ik mag andere onderzoekers niet al het gras voor de voeten wegmaaien.
Tot mijn verbazing merk ik, dat in Pieters literatuuropgave het artikel van W. Gs. Hellinga 'Het laatste woord is aan Firapeel' uit Ooievaarpocket 221/223 (overgenomen uit Maatstaf en voor een habbekrats te koop bij De Slegte) niet voorkomt. Hij had in Hellinga een bondgenoot gevonden, die hem aan zijn 'woeste en wrede moordenaar' (pag. 13) had kunnen helpen; wie deze passage echter GOED overleest, zal merken dat hiermee Isengrim bedoeld wordt en juist niet Reinaert. Levert deze vindplaats een kwalijk bewijs voor het leestalent van Pieter? De obscene pornografische lektuur komt warempel voor op pag. 14 en de 'jongleur' op de overgang van pag. 15-16 en op pag. 30.
Ik raad Pieter aan, de Reinaert te herlezen, in de uitgave van L. M. van Dis of in de goede uitgave van M. C. A. van der Heyden (Spectrumdeeltje 3), met een zakelijke, goede inleiding die alles wat Pieter beweert tot mijn grote spijt weerlegt. Of andersom, als ik verkeerd lees. Oordeel zelf.
Bob Dylan is de zanger van 'Man of constant sorrow', vertelde iemand mij, Pieter. Er is al genoeg ellende op de wereld, vind je ook niet? Bespaar het Stripschrift je verwarring. Lees ook mijn artikel eens goed. En raadpleeg ook de grote bosatlas. Ik kan Kriekeputte er niet in vinden, jij misschien wel.

KNOKKE-HEIST DERTIENDE WERELDKARTOENALE, EEN TERUGBLIK, EEN BLIK VOORUIT.

door MARTIN WASSINGTON

Voor de dertiende maal - (de duif die we op de terugweg overreden heeft het geweten) - werd dit jaar de Wereldkartoenale gehouden. Toen we verleden jaar voor het eerst deze jaarlijkse kartoententoonstelling voor u volgden, leek die aanduiding 'Wereldkartoenale' wat pretentieus; immers de eksposities werd wel in een authentieke, maar niettemin nederige schaapsstal gehouden.
Toen al bleken evenwel èn kwaliteit èn herkomst van het zeer kompakt opgestelde werk een reis naar Knokke voor de liefhebbers te rechtvaardigen.
Dit jaar hadden dan sponsors als Coca Cola Company en Knacks-magazine (waar nu wel hoognodig een striprubriek in hoort), er onder meer voor gezorgd dat de immense eksposition van de fonkelnieuwe residentie 'Laguna Beach' (dat klinkt verrukkelijk niet?) ter beschikking gesteld werd.
Bovendien - en daar gaat het om - deed dit jaar de strip zijn intrede op de ekspositie.
Zowel letterlijk als figuurlijk gaven die nieuwe ruimte en de toevoeging van strips de Wereldkartoenale een nieuwe dimensie, al kleefden aan de keuze en de wat inkonsekwente aanpak van de strip nog bezwaren.
Maar er waren, zoals burgemeester E. Desutter van Knokke-Heist bij de opening op het verhoginkje reeds sprak 'voldoende genietelijke uren door te brengen in de wereld van humor en satire'.
Rond de centraal gelegen tentoonstelling van de 480 geselekteerde kartoens, waren overzichtstentoonstellingen van strips ingericht. Een groot gedeelte daarvan werd ingenomen door een bloemlezing van Amerikaanse strips uit de periode 1894-1973, samengesteld door Pierre Couperie. Te zien waren o. a. Blondie, Tarzan, Flash Gordon, Mandrake, Peanuts en die vele anderen uit uw geschiedenisboek 'Anatomie van een massamedium' (uitg. Bruna).
Origineel werk troffen we aan van tekenaars uit de Duputs en Kuifje-stallen: Hergé, Dupa, De Moor, Hubinon (bekend geworden door onze losbladige stripkalender), Franquin, Fournier en Tillieux.
Marc Sleen, Vandersteen en Bretecher kompleteerden het geheel.

Alexander Klas - Joegoslavië

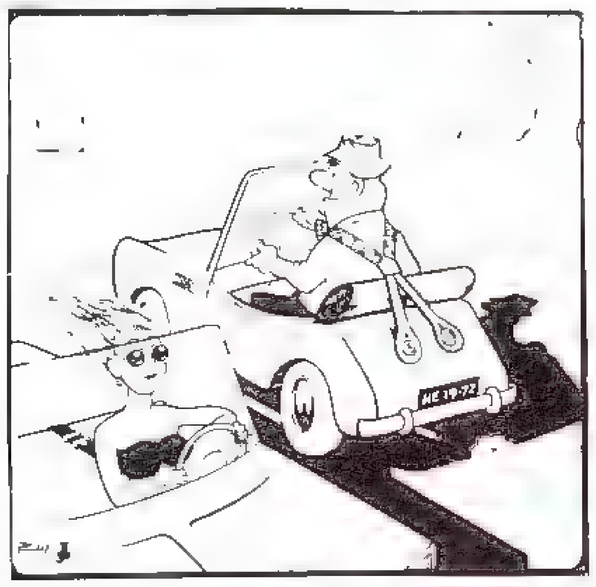
Absolute hoogtepunt was natuurlijk de diaserie (-reeks, zeggen de Belgen) over de geschiedenis van het Nederlandse beeldverhaal, maar die hadden we dan ook zelf samengesteld!
Dan 's avonds, na de langoustines en kikkerbillen, aan het haardvuur in diskussie met de prijswinnaars, voornamelijk Nederlanders en Belgen, omdat die Oostblokkers zo moeilijk wegkomen, waarom die strip nou zo nodig moest, want die Kartoenale had toch al een fraaie reputatie opgebouwd.
Bovendien hebben kartoenisten al zo weinig gelegenheid om hun werk te eksposeren en dat is hard nodig, want bij de meesten is het hout wat de plank slaat, in plaats van die lekkere vette roomboter of toastjes met brie en camembert. Slechts een miniem aantal kartoenisten is er in geslaagd het vaste oog en de geoefende hand kommercieel uit te buiten.
Het leeuwendeel sappelt en ploetert na de eigen werkkring, meestal onderwijs (Guus Ong)

SEX

of reklame (Frits Cieraad) aan kartoens, waarvan het de vraag is of ze ooit geplaatst zullen worden. Allen zagen dan ook in de toetreding van de strip tot de tentoonstelling een rechtstreekse aanval op de kartoen. En mede door wat straffe inheemse borrels dreigden we toen in de diskussie ten onder te gaan, maar juist toen we de grauwe wazen voor de ogen voelden trekken, sprak iemand (hulde die man!): 'Waar ligt dan die grens kartoen/strip en is bijv. Peter van Straaten nu kartoenist of striptekenaar?' Opgelucht haalden we adem voor een nieuwe diskussie die we vier uur later zonder er overigens uitgekomen te zijn, afsloten om het beneveld brein ter ruste te leggen.
Met z'n allen op zo'n zeszits-trapfiets rijdend over de boulevards van Knokke bedachten we de volgende dag, dat daar maar de veertiende Wereld-kartoenale een antwoord op moest geven - dat kan dan mooi bij een kopie van de striptentoonstelling van de Nederlandse Kunststichting - de Belgen zijn gewaarschuwd.

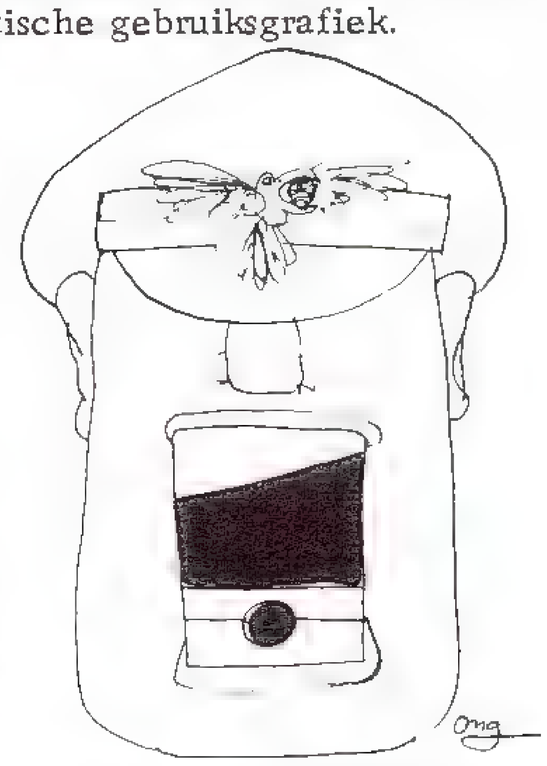
Julien Keymolen - België

Felix Roosenstein - Nederland

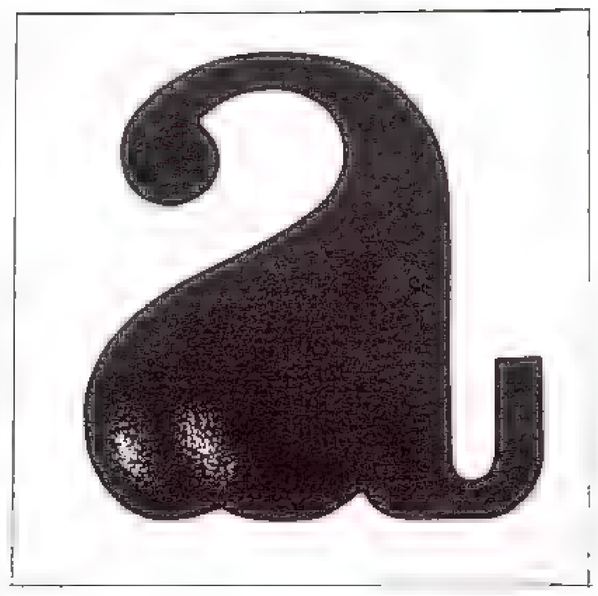

Oh ja, in de prijzen vielen dit jaar:
Alexander Klas - Joegoslavie: geboren 1928, architekt, karikaturist en redakteur van het bekende weekblad Illustrovana Politika. Hij werd winnaar bij de embleemwedstrijd (over het vorige embleem van Ton Smeets waren wat rechtenkwesties, zodoende).
Felix Roosenstein - Nederland: geboren 1917, publicerend in oa Elseviers Magazine, Vrije Volk, KRO-gids en Tros Kompas, kreeg door de bezoekers de publieksprijs 1973 toegewezen.

Guus Ong - Nederland: geboren 1949, studeerde aan de Tilburgse kunstakademie, is thans tekenleraar, kartoenist en grafisch ontwerper, publiceert in kranten in Nederland, Zwitserland, Noorwegen en Amerika. Als sportkarikaturist en illustrator is hij verbonden aan de Brabant Pers. Laureaat cat. A, tijdkritische tekening.
Henri Roovers - België: geboren 1947, leraar plastische opvoeding, beeldhouwer, grafisch kunstenaar en kartoenist, wiens werk in Belgisch staatsbezit is, kreeg het laureaat bij categorie B. humor in de folklore.
Julien Keymolen - België: geboren 1930, liep onder meer stage bij de Zwitser Donald Brun, was winnaar van de affichewedstrijd 'Gentse Floraliën', doceert aan het St Lucasinstituut te Schaarbeek. Zijn werk is te bezichtigen in musea te Antwerpen, Warschau en Stockholm. Hij verkreeg het laureaat in de cat. C. humoristische gebruiksgrafiek.

Guus Ong - Nederland

Vlasta Zabransky

Georges Francis - België: geboren 1937, leraar Beeldende Kunsten, kunstschilder, graficus, en kartoenist, verkreeg het laureaat voor de beste Belgische inzending in cat. A.
Tot slot ging de prijs voor de meest uitzonderlijke inzending naar Vlasta Zabransky, geboren in 1936 te Praag, die als arbeider begon in de cementfabrieken en zich later door studies aan de universiteit te Brno in de beeldende kunsten wist te bekwamen. Vanaf 1963 legde hij zich toe op de humoristische tekening, maar zie het resultaat spreekt voor zich.

RUIL ADVERTENTIES

Advertenties in de 'ruilrubriek' kosten *f* 4,- per 40 woorden (voor Stripschap-leden *f* 2,75). Giro 3086024 tnv Kommiks BV, te Rijswijk zh.

AANGEBODEN: Asterix, Erwin, Smurfen, Bessy, Lucky Luke, Rode Ridder, Suske en Wiske, Top Illustrated Classics, oude Illustrated Classics, Aram (boekjes + knipsels), enz.
GEVRAAGD: Oude Illustrated Classics, Prisma- en Aula-pockets.
Kees Kolen, Haydnstraat 242, Tilburg, 013-553555.

AANGEBODEN: Tom Poes spel.
GEVRAAGD: Tom Poes boekjes B21(13), B22(17), B4(7) t/m B9(12).
Wesselink, P. Heinlaan 42, Bussum, 02159-13783.

DRINGEND TE KOOP GEVRAAGD, tegen zeer hoge prijs: Bommel dagstrips: 108 Killers 5300A/5370; 124 Viridiaandinges 6371/6427.
Gaaf, geen kopieën.
Serlier, Nieuwstraat 62, Apeldoorn, 05760-13708 of 63171.

AANGEBODEN: Ti-ta-tovenaar & Grobbekuiken, ook alle plaatjes los; T. P. B20. 4 (Kwanten-Beunhaas); Hollewijn Steen der wijzen (Blitz 1964) Flutters-Lorrocraat (Blitz 1962); Div. oude USA MADpockets; Pep 1e jrg. No. 1 (omslag ontbreekt); Pilote 760 (de laatste!); Jimmy Brown als diepzeeduiker; Pilote mensuel no. 1.
GEVRAAGD: Hoempa-pa tegen zieke lever (knipsels Pep of Kuifje, of album Tintin); Jan Jans en kinderen eerste boek; komplete T. P. knipsels (ook recente, mits niet in boekvorm verschenen).
R. Kooy, postbus 146, Bussum (Herenstraat 59).

AANGEBODEN: Het beest is dood, Brammetje Fok, div. Tom Poes, Revueknipsels, T. P. Telegraaf, Myra 't Elfje, Pam bij de maanapen e. a.
Tin Tin jrg. 1949 en 1950, Robbedoes (+ 500 nrs), Jong Europa, Dupuis en weet ik veel.
GEVRAAGD: Werk van M. Toonder en Phiny Dick van vóór 1955 (oa kinderboeken en kaarten). Kuifje banden 1 t/m 30 (nieuwstaat). Buitenlandse uitg. Tom Poes, Tom Poes puzzels, wandplaten, Blader Mee serie, Veilig Verkeerspel, werk van Calvo, Bravo tot 1946, Bommelbode, K. Z. V. Cor Laurens, Soesterweg 148, Amersfoort, 03490-14378.

TE KOOP GEVRAAGD: Donald Duck, jaargang 1953 nr. 4, 5, 51; jaargang 1954 nr. 40; jaargang 1960 nr. 53; jaargang 1965 nr. 2, 3, 4, 33 en 42; jaargang 1966 nr. 12, 37.
J. Nootenboom, Pr. Julianalaan 60, Rotterdam, 010-117644.

AANGEBODEN: Het beest is dood, Corentin I, Bommel Telegraaf knipsels: De roverhoofdman, Drakenburcht, Het verdwijneiland t/m Zeebodem.
GEVRAAGD: Bommel Blader Mee-boekjes: Oude ruïne, Aan het strand, De begraven schat. Legpuzzels: Het zeemonster, De reus, De reiskoets, Het Feestmaal. Drie Victoria boekjes.
W. Penraat, 1e Nieuwstraat 45, Hilversum.

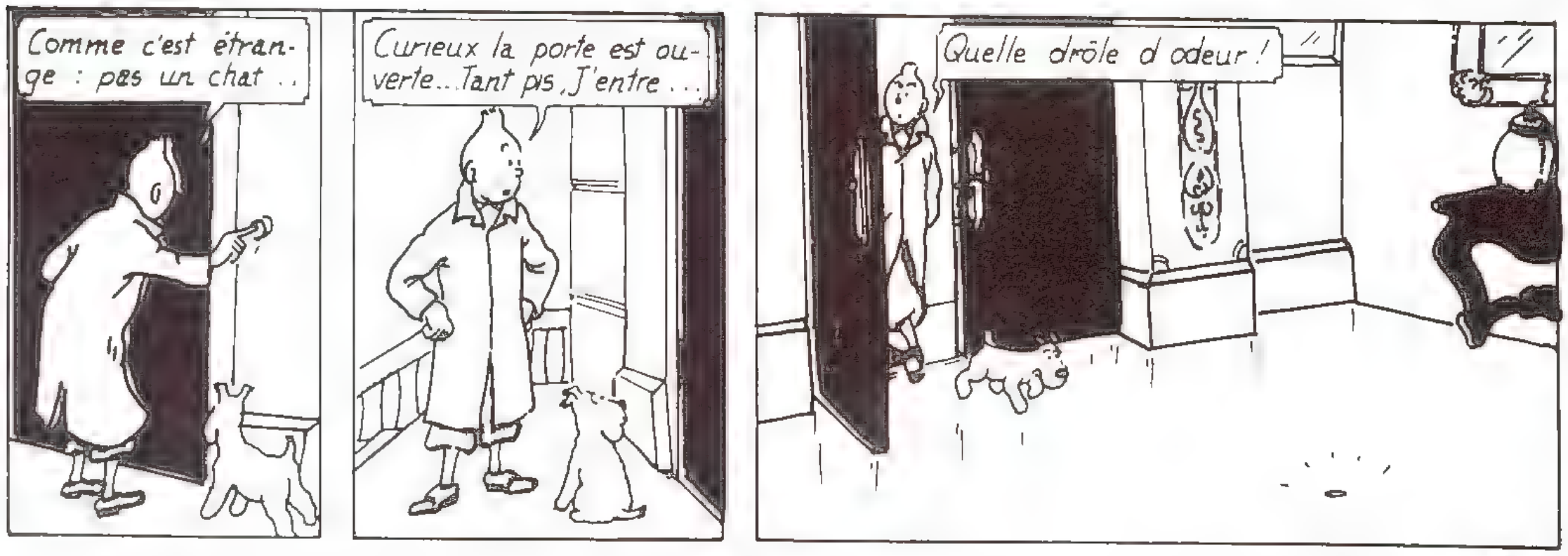
AANGEBODEN: S&W, vlaams: Sprietatoom, Vliegende aap, Bokkerijders, Lachende wolf, Lambiorix, Stierentemmer. Ned. : Straatridder, Tam Tamklopper, Kwakstralen, Wilde weldoener; Tom Poes & Solfertje (wit).
GEVRAAGD: oa Bommel knipsels, -boeken. Arman & Ilva.
R. Schoemacher, Achterwillenseweg 7, Gouda, 01820-15012 (weekend!).

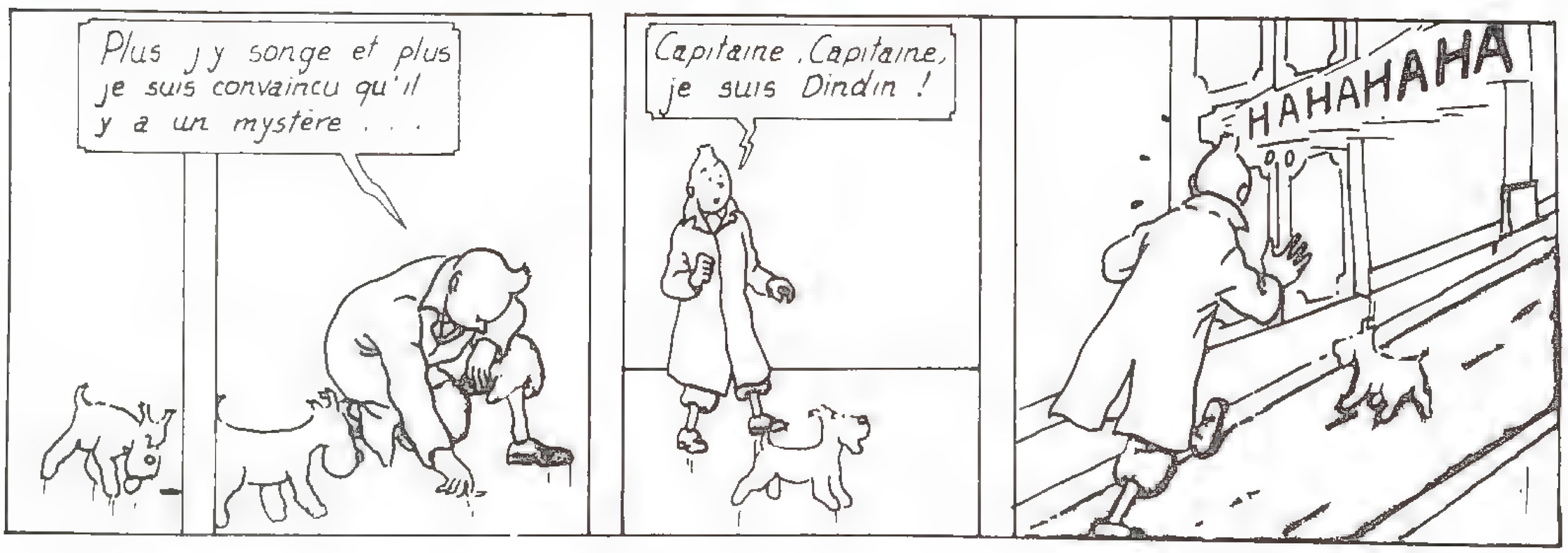
In het novembernummer van het Franse maandblad ACTUEL vonden we bijgaande Kuifje-persiflage, die wij u niet willen onthouden

DINDIN et le SECRET DE MOULINSAL

PAR HERGÏ

1. Kuifje en het geheim van Molensloot, door Hergi. 2. Laten we eens gaan horen wat de kapitein van ons wil. 3. Hé, dat is vreemd, ik zie geen kip... 4. Raar hoor, de deur is open... Nou ja, dan ga ik maar naar binnen. 5. Wat een vreemde geur! 6. Ik raak er hoe langer hoe meer van overtuigd dat hier iets geheimzinnigs aan de hand is... 7. Kapitein, kapitein, ik ben het, Kuifje!

...Ses mains à travers le slip humide . . .

Bonjour, professeur quelle joie . . .

Voyons professeur Tournesol ! ! !

?

Folle ? ma quequette ? mais non, mais non...

Tu aimes ça salope !

Ce n'est pas possible ! Quel cauchemar

Vite, trouvons le capitaine

Quoi encore !

AU SECOURS !

Au secours !

Tu devras bien y passer putain !

Zut, zut et zut ! J'éclaircirai ce mystère ! . .

Ouwouhou ! Wouhouhou !

Ho ça alors !

Sapristi, Capitaine ! Que faites vous ?

Bff Bff...

Enfin... Capitaine, m'expliquerez-vous ?

1. . . . Handen in een natte broek. . . 2. Dag Professor, wat ben ik blij u te zien. . . 3. Maar Professor Zonnebloem ! ! ! - Bloem? Mijn piemeltje? Welnee, welnee. . . 4. Jij houdt van die slet! 5. Dit is niet mogelijk! Het lijkt wel een nachtmerrie. 6. Ik moet snel de kapitein vinden. 7. Wat nou weer! HELP. 8. Help - Ik zou je best eens lekker willen pakken! 9. Nou, nou, nou! Ik zal dit mysterie eens even opheldéren. 10. Ha, daar is ie! 11. Sapristi, Kapitein! Wat doet u? 12. Nou. . . Kapitein, krijg ik nog uitleg?

Eh bien figurez vous qu'il se passe de drôles de choses ici. Asseyez vous je vais vous expliquer

C'était il y a quinze jours. Abdallah est arrivé avec un cadeau de son père

Prends ta Mille Sabords, je te le donne!

Merci Abdallah!

C'était une boite pleine d'un tabac mystérieux

Je fumais le cadeau d'Abdallah. Cela avait un goût étrange...

Je vis de mystérieuses couleurs, que je ne sus à quoi attribuer

Au cours de ce jour datent les plus épouvantables catastrophes

Tournesol fait du thé avec mon nouveau tabac... Tous furent frappés...

Les Dupont en premier

Puis Tournesol..

Qui offrit du thé à la Castafiore et à sa fidèle Irma.

Et depuis, Tout est parti à vau-l'eau dans la plus épouvantable débauche...

le tabac d'Abdallah demeure ma seule consolation

venez je vais vous montrer

1. Goed, stel je voor er gebeuren hier grappige dingen... Ga zitten, ik zal het je uitleggen. 2. Ongeveer 14 dagen geleden is Abdullah hier aangekomen, met een kado van zijn vader... 3. Pak dit aan, Duizend Bommen, dit is voor jou! - Bedankt Abdullah! - Het was een doos met geheimzinnige tabak... 4. Ik rookte er wat van... Het had een vreemde smaak... 5. Ik zag allerlei vreemde kleuren die ik niet thuis kon brengen. 6. Oh la la, vanaf die dag zijn hier rampen gebeurd... 7. Zonnebloem zette thee met mijn nieuwe tabak... Iedereen werd er het slachtoffer van... 8. Eerst Jansen en Jansens 9. Daarna Zonnebloem... 10. die ook thee aanbood aan Castafiore en haar trouwe Irma.. 11. En vervolgens, heeft iedereen zich overgegeven aan de meest verschrikkelijke losbandigheid... 12. De tabak van Abdullah is nog mijn enige troost. 13. Kom, ik zal het je laten zien.

Et pendant ce temps...

J'hésite encore...

Voyons Oucard, je t'assure que cela...

Cet endroit est si délicat!..

Je dirai même plus: délicat... Je l'ai lu dans le marquis de Sade..

Courage..

Je dirai même plus: cou... cou, cou... courage!..

Je vois qu'on ne m'attend même pas!

C'est l'heure de l'expérience collective quotidienne...

Pitié, pitié, nous sommes déjà libérés....

Venez, venez, vous verrez que nos expériences collectives sont très agréables...

Prenez ce joint, mec! L'essayer c'est l'adopter!

Ainsi donc c'était cela!

Merci, professeur Tournesol. Je suis enfin **libéré** !

Avec un béret? Bonne idée!

Vas-y, Fouette-moi, chienne!

Wouah Wouah!

Milou reviens! Ici, Milou!

OUCH! ça y est!

Je dirai même plus ça y est!

Vas tu rester tranquille, Abdallah, petit Sapajou!

FIN

D'APRÈS HERGÉ

P.C.C. JEAN ROUZAUD & WACHE CAIO

1. Ondertussen - Ik aarzel nog... Kom Jansen, ik verzeker je... 2. Het is zo'n gevoelige plek!.. - Ik zou zelfs zeggen: gevoelig... Ik heb het gelezen in de Markies de Sade... 3. Moed... - Ik zou zelfs willen zeggen: moe... moe... moe... moed!... 4. Ik zie dat er niet eens meer op mij gewacht wordt! 5. Het is tijd voor onze dagelijkse gezamelijke oefeningen... - Heb medelijden, wij voelen ons reeds bevrijd!... 6. Kom, kom... je zult zien dat onze gezamelijke oefeningen erg gezellig zijn... 7. Neem een joint! Als je het eenmaal geprobeerd hebt, wil je niet anders! - Zo is het maar net! 8. Bedankt, Professor Zonnebloem, ik voel me eindelijk vrij! - Vrijen met mij? Een goed idee! 9. Sla mij!! - Zal je rustig blijven, Abdullah, klein kreng - Bobbie kom terug, hier Bobbie! - Oef, dit is het wel! Ik zou zelfs willen zeggen: dit is het wel! - EINDE.

BOEKEN IN 'T KORT

door KEES DE BREE

RIK RINGERS

Tibet gaat niet bepaald door voor de meest begaafde tekenaar die er rondloopt. Zowel kritici als kollega-tekenaars weten nogal wat bezwaren tegen hem in te brengen. Zelf behoor ik daar eerlijk gezegd ook toe. Maar tussen hetgeen de zogenaamde vakmensen van iets vinden en dat wat het publiek mooi vind zit meestal een aanzienlijk verschil. Dat kon niet beter tot uitdrukking komen dan in de onlangs door het tijdschrift Pep uitgeschreven verkiezingspoll. Met meerderheid van stemmen werd Rik Ringers tot de spannendste strip gekozen. Daar valt niet veel tegen in te brengen. Tekstschrijver A. P. Duchateau weet samen met Tibet altijd een behoorlijk sluitende en verrassende detektive in elkaar te zetten. Daar doen hun 'maniertjes' niets aan af. Het leukste van de poll was echter dat de bepaalde leeftijdsgroep die Rik Ringers had uitverkoren de strip die zij het beste vond ook meteen het best getekend vond. Daar staan dan alle tekenaars die weten, en vaak horen, dat ze technisch briljant tekenen maar die nog steeds geen eigen stripheld hebben weten te kreëren. Voor hunzelf is het fijn dat ze goed kunnen tekenen maar voor het publiek is het kennelijk niet nodig. Het publiek wil een held met identifikatiemogelijkheden en geen kunstige ondoordringbare tekeningen met amper een verhaal. Moeilijk probleem voor vele tekenaars. Een feit is dat Rik Ringers wel zo'n 'identifikatieheld' is. In het 19e album van Rik Ringers 'Het teken van de angst', moet Rik de moord oplossen van iemand die is neergeknuppeld met een stormram. Het bijgeloof van de bewoners van een dorpje, sombere horoscopen, een vechtlustige dorpsjeugd en het toenemend aantal ongelukken zijn slechts een paar van de moeilijkheden waar Rik Ringers tegen op moet boksen om de moordenaar te pakken te krijgen. Zoals altijd komt de ontknoping pas op het allerlaatst. Uitg. Helmond, Helmond. Prijs *f* 4,25.

BOB MORANE

Bob Morane, een zwartharige Bruno Brazil, getekend door William Vance naar verhalen van avonturenspecialist Henri Vernes is een held met wie je alle kanten op kan. Soms is hij de hoofdrolspeler in een science fiction achtige omgeving vol onwezenlijke dingen en gevaren die het menselijk verstand ver te boven gaan. Andere keren is hij echter weer de gewone hard boiled detektive uit de Amerikaanse school. Terwijl in Frankrijk net het 14e album 'Guerilla a Tumbaga' is verschenen is in ons land heel voorzichtig een vierde album van Bob Morane verschenen. Niet het 4e verhaal want de uitgever heeft een zeer recent verhaal gepakt: 'Het oog van de Samoerai'. Het is een van de spannendste dat, zoals de titel al laat blijken, speelt in Japan. In deze wereld vol tempels, mooie gewaden, lampen met tierelantijntjes kan ex-illustrator Vance zijn hart eens fiks ophalen. Als striptekenaar is hij alleen erg halfslachtig aan het werk. Het verhalende karakter van de strip wordt af en toe vergeten. Vance tekent dan kleurige pagina's die als omslag van een boek niet zouden misstaan en op zichzelf ook niet eens zo slecht zijn maar die het verhaal nodeloos

onderbreken. Op zo'n volgeschilderde pagina zijn alle ingrediënten die staan voor 'spanning en avontuur' in beeld gebracht. In principe tekeningen die louter sfeerbepalend werken en het verhaal nauwelijks ten goede komen. Die Aziatische wereld, en vooral als er ondoorgrondelijke samoerai's in voorkomen met strakke witgeverfde gezichten, brengt op zich al de nodige spanning met zich mee. Als Vernes daar nog een aardig verhaal bij weet te verzinnen is het duidelijk dat er, zelfs met tekenaar Vance, een aardig en spannend geheel uit de bus komt rollen. Bob Morane wordt samen met alle gasten van zijn hotel door de samoerai's gegijzeld. Eén van hen moet een Amerikaans agent zijn met geheime dokumenten. Verder komt er nog een oude legende bij te pas van een samoerai met één oog, enkele mooie eksemplaren van het vrouwelijk ras, gevaarlijke karate-jongens, Japanse nachtclubs en verlaten tempels. Bob Morane is wat minder krampachtig modieus dan Bruno Brazil, de andere held van Vance, en daarom heel wat lezenswaardiger. Nederland loopt altijd wat achter op Frankrijk maar lang zal het niet duren of Bob Morane is hier even populair als in het land van wijn en zoete druiven. Uitg. Semic Intermerc, Amsterdam. Prijs *f* 3,95.

ARCHIE CASH

'Carnaval der ontzielden' is de titel van het 2e album waarin Archie Cash van tekenaar Malik en scenarioschrijver Brouyere aan mag tonen hoe hard het in de wereld van politieke intriges toegaat. Gelukkig is hij zelf net een tikkeltje harder waardoor alles op zijn pootjes terechtkomt. Het 'Carnaval' is een praktisch natuurgetrouwe weergave van de James Bond-film 'Live and let die'. Meedogenloze negers op eilandjes met heroineplantages, een Voodoorituëel waar de heldin geofferd dreigt te worden en noem maar op. Het geweld kent geen grenzen. De dialogen zijn afschuwelijk slecht en niet alleen door het miserabel taalgebruik. Nee, af en toe worden handelingen die in een eerder stadium van tekst voorzien hadden moeten (of kunnen) worden, één of twee tekeningen te laat geëxpliceerd. Dan krijg je van die gevallen dat je een boot ziet die aan komt varen, vervolgens door een nauwe opening stevent en als hij in de 3e tekening al gemeerd is en de bemanning aan land loopt, komt de tekst als mosterd na de maaltijd: 'Gelukkig dat we ver van 't door die voedoekerels bewaakte gebied landen!'. Het ontbreken van gevoel voor verhoudingen bij Malik buiten beschouwing gelaten evenals de merkwaardige krachttermen die Brouyere voor 'realistisch' aanziet is er toch sfeer en spanning aanwezig. Waarschijnlijk mede dankzij de eksotische omgeving en de griezelig uitgedoste voedoedansers, en niet te vergeten de nadrukkelijk lichamelijk aanwezig zijnde vriendin van Cash, Helena Juarez. Kortweg de strip is zéér slecht maar lekker. Uitg. Dupuis. Prijs *f* 4,95.

LITTLE NEMO

Winsor McCay (1871-1934) startte met Little Nemo, de strip die hem wereldberoemd maakte, in oktober 1905. Voor die tijd had hij als illustrator gewerkt en ook enkele strips verzorgd voor de New York Herald. Sommige zijn al praktisch vergeten, andere zijn redelijk bekend. 'Tales of the Jungle Imps', 'Hungry Henrietta', 'Little Sammy Sneeze', wie kent ze nog? Alleen 'Tales of the Rarebit Fiend' (niet voor de Herald) die McCay tekende onder het pseudoniem Silas is niet in het vergeetboek geraakt. The Rarebit Fiend is een soort vingeroefening geweest voor Little Nemo. In deze strip krijgen de eters van een soort kaasgerecht de afschuwelijkste dromen, waarna zij met een schok wakker worden. Bij Little Nemo idem dito. Alleen eet hij geen kaasgerechten maar allerlei andere dingen die hem in zijn droom de meest fantastische avonturen doen beleven. Het verhaal is simpel. Nemo probeert steeds bij een prinsesje te komen maar de moeilijkheid is dat hij steeds voortijdig wakker wordt. Later ontmoet hij haar maar raakt haar even snel weer kwijt. Hij moet steeds opnieuw proberen het meiske, de dochter van de koning van Slumberland, te bereiken. De enige variatie is de aard van de moeilijkheden die Little Nemo moet overwinnen. McCay's werk is vooral zo beroemd geworden door de grafische kwaliteiten. De enorme, kleurige pagina's met de meest fantasierijke voorstellingen die je maar kunt bedenken op filmische wijze getekend. Talrijke kunstenaars en skribenten vinden dit het mooiste wat er ooit op stripgebied gepresteerd is. Dankzij uitgeverij Andreas Landshoff wordt nu de dikke en dure Garzanti-uitgave van enkele jaren geleden in verschillende delen in ons land uitgebracht. Yoka Berretty, de vrouw van Andreas Landshoff, heeft de vertaling voor haar rekening genomen. Het eerste deel bevat de Little Nemo strips uit 1905 en 1906. In afzonderlijke delen zal het werk uit de jaren 1907, 1908, 1909 en 1910 verschijnen. De boeken kosten *f* 15,- per stuk. Voorlopig is alleen het 1e deel, voorzien van een lange (helaas onzorgvuldige) inleiding, te koop. Een groot boek waarin het uitmuntende werk van McCay goed tot zijn recht komt. Zonder meer de beste stripuitgave die er in de laatste tijd op de markt is gebracht.

LEFRANC

Zet Bob de Moor en Jacques Martin bij elkaar en laat ze een strip maken. Van één ding kun je zeker zijn: je krijgt een ongelooflijk nauwkeurig uitgewerkt geheel. Dat is dan ook het geval bij het album 'Het hol van de wolf', een reporter Lefranc verhaal getekend door Bob de Moor en van scenario voorzien door Martin.
Een grote brug wordt opgeblazen waardoor een dorpje volkomen geisoleerd wordt van de buitenwereld. Reporter Lefranc krijgt de opdracht om de misdadiger die óf in het dorp zelf óf in de omringende bergen verscholen zit, op te sporen. De korruptie van enkele burgers maakt zijn taak er niet lichter op. Een goed verhaal, akelig precies getekend. De moeite waard. Uitg. Casterman. Prijs *f* 4,50.

FANZINES EN MAGAZINES

door KEES DE BREE

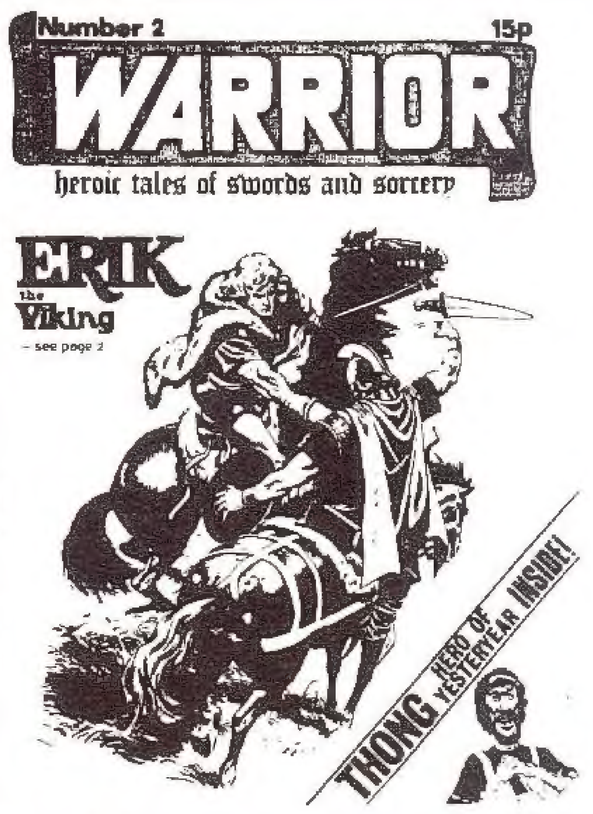
INFO, 1e jaargang nr. 3. Oorspronkelijk was Info een éénmansbedrijf onder redaktie van R. A. J. Zielschot. Vanaf dit nummer is het blad Trifid dat vrijwel uitsluitend SF en fantastische verhalen bracht in Info ondergebracht en bestaat de redaktie uit 2 personen: Zielschot en J. C. Raasveld. Het resultaat van deze fusie is duidelijk zichtbaar. Het 3e nummer van Info bevat bijna uitsluitend verhalen (geen strips en weinig artikelen) waardoor de SF fan heerlijk kan smikkelen en er voor de SF striplief-hebber minder te beleven valt. Hoewel, er zijn nog altijd 16 van de 44 pagina's aan Perry Rhodan comics (kompleet met bibliografie) gewijd. In het redaktioneel wordt gezegd dat ditmaal de nieuwsrubriek moest vervallen door de overstelpende hoeveelheid nieuws. Het 4e nummer van Info zal uitsluitend uit nieuws bestaan. Ook wordt u daarin een manier aan de hand gedaan om diverse amerikaanse SF strips, die voor de 2e wereldoorlog in de dagbladen zijn verschenen, grotendeels kompleet te krijgen. Een aantal komplete strips zal in aparte supplementen worden uitgegeven door Info. Enfin, de aktiviteiten van dit blad zijn te veel om op te noemen. Het 5e nummer zal een speciaal Sword & Sorcery nummer worden. Een blad met een geheel eigen gezicht. Verschijnt 4 à 6 maal per jaar. Abonnement per 6 nummers is *f* 9,75. Te storten op girorekening 771412 tnv Zielschot, Boerhaavelaan 88, Utrecht. Voor België is de prijs BF 150, te storten op bankrekening 402-7042 451-54 (PCR 8. 80)tnv J. C. Raasveld, Goedentijd 11/B-2710, Hoboken, België. Prijs van een los nummer is *f* 1,95. Via deze adressen ook te bestellen Info Supplement volume 1, nr. 1, waarin een komplete strip (ongeveer 70 pag) van Lex Brand is afgedrukt. Prijs van deze strip *f* 3,45.

THUD nr. 24. In dit grafisch uitstekend verzorgde Zweedse tijdschrift dat voorzien is van een bijgevoegd engelstalig stencil waarop in het kort de inhoud wordt weergegeven, bovenal aandacht voor stripheldin Modesty Blaise. Van deze zwartharige schone is ook een bibliografie opgenomen. Verder: een artikel over Krazy Kat, een artikel over George Wunder en zijn versie van 'Terry and the Pirates', aandacht voor de Amerikaanse strip 'Herbie', een kort verhaaltje over de vrouw in de strip naar aanleiding van een pas in Zweden verschenen strip voor Dolle Mina's en tenslotte een voorstel van The Swedish Comics Promotors aan de regering om subsidie te krijgen om goede strips te financieren. Geen subsidiemonopolie voor literatoren zegt de commissie. Strips zijn evenals 'literaire' teksten een kunstvorm. Waarom de een wel stipendia en de ander niet? Thud kunt u bestellen door 25,00 Skr. (voor een jaarabonnement) over te maken aan: Thud, SERIEFRAM-JANDET, c/o Palmgren, Hjämegatan 6, S-112 29, Stockholm, Sweden.

STRIPWERELD. Wat kan u van dit blad verwachten in 1975? In nummer 4/5 zult u aantreffen: 'De zoetwaterpiraten' van Bob de Moor, 'De leeuw van Vlaanderen' (Pink). In een speciaal nummer over Marc Sleen zult u al de Pollopof knipsels (zie illustratie) aantreffen. In een speciaal nummer van Jef Nys komt 'De wonderbare jeugd van Pieter Breughel' Verder zijn er in voorbereiding Willy Vandersteen in 2 delen, zijn werk en de Studio afzonderlijk. Bij zijn uitgaven in het buitenland bijv. Duitsland. Een 'Meester-Mus-Omnibus' zit in de plannen portefeuille, met alle losse verhalen die zijn verschenen in 'Ons Volkske' en 'Kuifje'. Het aantal pagina's van Stripwereld zal waarschijnlijk variëren. Een abonnement kost *f* 20,-. Te storten op Bank van Brussel tnv Karel Driesen, nr. 320-0550 536-34, onder vermelding STRIP. Er worden u 4 tot 6 nummers in het vooruitzicht gesteld voor uw geld.

FROMAGE-UITGAVEN. Het driemanschap Mandryka, Gotlib, Bretecher, verantwoordelijk voor het blad L'Echo des Savanes, ondergebracht in de uitgeversnaam Les Editions du Fromage, hebben een stel andere bladen onder hun hoede genomen waarin bekende tekenaars los van hun dagelijks werk eens kunnen tekenen wat ze willen. De meeste van die bladen verschijnen om de drie maanden. Nieuw zijn:
Le Zonard, een produktie van Mandryka-Dionnet waarin werk is opgenomen van: Alain Voss, Philippe Druillet, Solé, Patrice Blanc-Francard, Bobby London, Lesueur, Annie Goetzinger. Verschijnt driemaandelijks.
Super Ringard, waarin de eerste strip van Lob, de strip 'Black and White' van Mandryka op een scenario van Dionnet. Verder werk van Masse, Petillon en vele anderen. Verschijnt driemaandelijks.
Metal Hurlant (Ffr. 8.-), een driemaandelijks science fiction tijdschrift waarin strips van Druillet, Corben, Moebius (het pseudoniem van Giraud), Mandryka, Demuth, Dionnet. Geen kleine jongens zou ik zo zeggen. Van de genoemde tijdschriften is net het 1e nummer verschenen.
Le Petit Mickey nr. 8. Voor slechts drie franse francs bent u in het bezit van een tijdschrift met werk van Mandryka, Gir, Soulas, Gotlib, Volny, Zorin, Leconte, Frémion, Gaillard etc.
Voor bestelling van of inlichtingen over deze tijdschriften, schrijven aan: Editions du Fromage, Service Diffusion, 108, rue Oberkampf, 75011 Parijs.

WARRIOR nr. 1 en 2. Nieuw uit Engeland 'Warrior', heroic tales of swords and sorcery. Een 16 pagina's dik tijdschrift waarin uitsluitend verhalen zijn opgenomen die spelen in de oudheid, in de tijd der Vikingen etc. Zwaardgevechten wat de klok slaat. In nummer 1 zijn opgenomen: 'Wrath of the Gods', a great new adventure of ancient greece starts today'; 'Kelpie, the boy wizard'; 'Erik the Viking' (heeft niets met Kresse te maken); 'Heros, the Spartan' (kennelijk overgenomen naar een origineel in kleur want de kwaliteit drukwerk is bar en boos); 'Olac the Gladiator'; 'Black Axe the Saxon Avenger'. Prijs 15 pence. In het 2e nummer van het tijdschrift worden alle bovengenoemde strips voortgezet. In Nederland oa te krijgen via importeur Paranoia, postbus 78, Laren (N. H.). Prijs *f* 2,- p. st. inklusief porto. In Eng.: Warrior, 116 Western Road, Goole, Yorkshire, DN 14 6RD, England.

STRIPROFIEL nr. 8. In dit blad zijn de 10 stroken afgedrukt van de strip 'Kraaienhove' door W. Lohmann die eigenlijk thuishoren in het door Semic Press uitgegeven boekje Kraaienhove dat slechts 186 afleveringen mocht tellen. Als u het laatste verhaal uit het boekje kompleet wilt hebben zult u Striprofiel dus moeten kopen. Verder 2 pagina's Pim & Propke door Espé. Een door de vele jaartallen en bibliografische gegevens totaal onleesbaar artikel over Bob de Moor door Har Brok met aansluitend een Bob de Moor bibliografie. Tot slot een artikel van diezelfde Har Brok over Kuifje's Jansen en Jansens met, je houdt het niet voor mogelijk, een grafiek waarin het optreden van de beide detektives is weergegeven. Dit heeft niets met strips te maken. Straks gaat men nog de knopen tellen die iedere stripfiguur aan zijn jas of broek heeft. En wie zegt me dat dat niet even zinvol is. Alleen tellen zonder de werkelijk belangrijke dingen te zien is tijdverspillen. Prijs van een los nummer *f* 1,25 en van een abonnement *f* 7,50. Te storten op het nieuwe redaktiegironummer: 3046496 tnv M. J. de Meulder, Wormerveer.

COMIC MEDIA nr. 10 + 11. In nummer 11 een interview met Sidney Jordan, een 7 pagina's tellende herdruk van The Spirit, 'The Leprechaun' getiteld; 'Top Traitor', een aflevering van de Modesty Blaise strip en het tweede deel van 'The Seekers'. In nummer 10 van dit uitstekende fanzine is het eerste deel van de strip 'The Seekers' opgenomen te weten 'The Goddess of the Seven Moons'. In dit nummer is verder opgenomen: een verhaal over de mensen achter The Seekers, een 7 pagina's tellend Spirit verhaal door Eisner, 'Sounds' getiteld, dat is overgen omen uit het 3e Harvey Comic Book. En als je nieuws, brieven, besprekingen even buiten beschouwing laat, staan er nog het 3e en laatste deel van de Modesty Blaise strip 'The mind of mrs. Drake' in. Prijs van Comic Media per stuk, 25 pence (inkl. porto). Te bestellen bij: Richard Burton, 22 Woodhaw, Egham-Surrey, TW 20 9AP, England.

L'ECHO DES SAVANES nr. 9 bevat zoals gewoonlijk weer de 'ongebonden' strips van Claire Bretecher, Mandryka en Gotlib. Deze 3 kunstenaars hebben samen dit nummer, dat 52 pagina's telt, volgetekend. Vooral Gotlib is erg op dreef in het verhaal L'amour en Viager waarin een op sterven liggende man de verhouding tussen twee gelieven in de weg staat. Helaas blijft hij 95 jaar lang op sterven liggen waardoor de liefde wel beproefd wordt. Prijs Ffr. 6,-. In Nederland *f* 4,50 bij Paranoia en dezelfde prijs en vaak meer zal u in de winkels neer moeten tellen. Te bestellen bij: Editions du Fromage, Service Diffusion, 108, rue Oberkampf, 75011 Parijs.

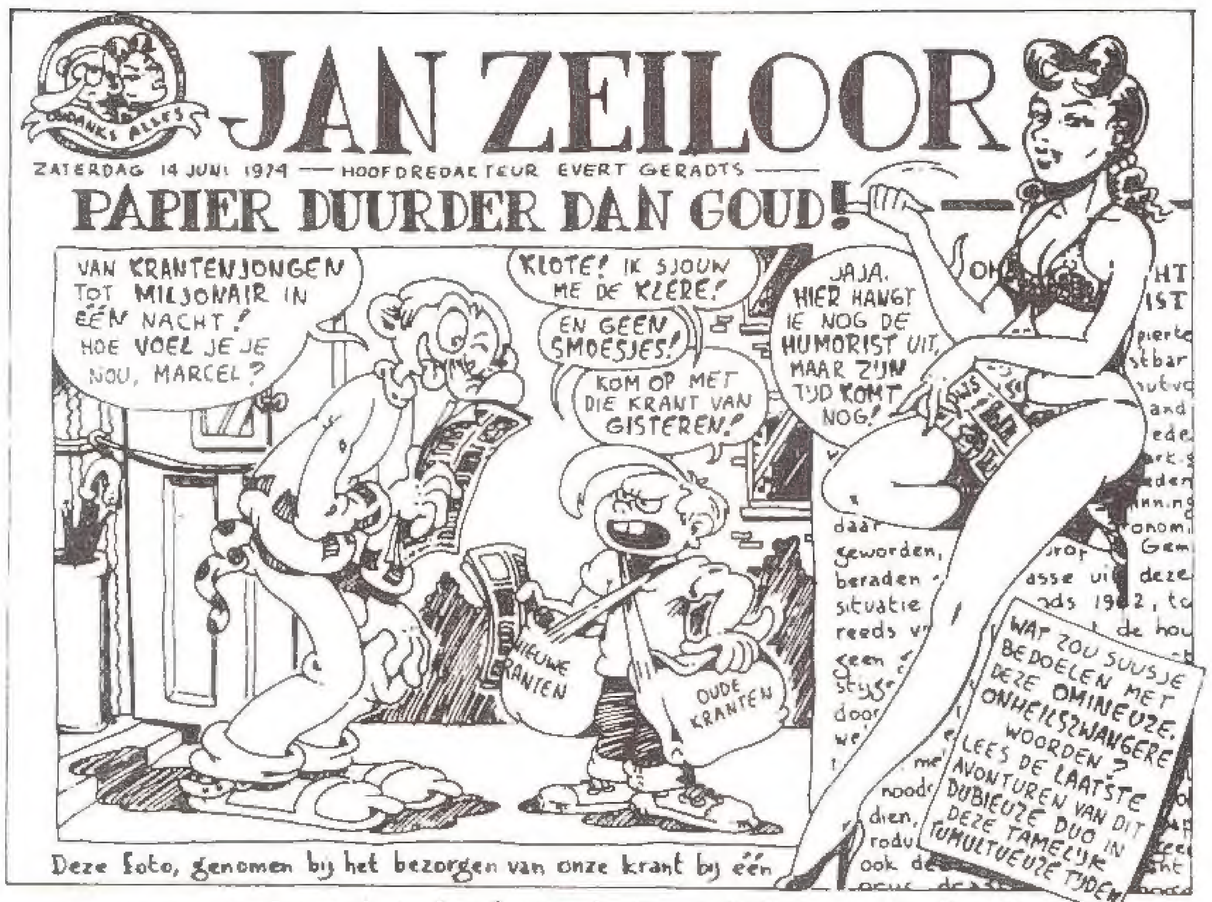
NIEUWS!

De nieuwsrubriek staat onder redaktie van Kees de Bree, Kinkerstraat 59'''', Amsterdam, 020-169833.

TANTE LENY

'Terwijl naties wankelen en de aarde op haar grondvesten schudt weet een handvol vastberaden tekenaars een bijna onmogelijke opgave te volbrengen: DE NIEUWE 'TANTE LENY PRESENTEERT!', luidt de tekst van het raambiljet dat bij de boekwinkels te zien is, en waarmee Tante Leny nummer 17 aangekondigd wordt. Dat wat die wankelende naties en schuddende aarde betreft klopt wel, dat zie je elke dag op de tv maar dat van die vastberaden tekenaars? Staan ze werkelijk voor zo'n onmogelijke opgave? Men leze daarvoor het eigenhandig geschreven persbericht van Joost Swarte met aan het eind de nauwelijks verhulde noodkreet (of dreigement zo u wilt). 'Tante Leny presenteert" nummer 17, een bijzonder blad dat vanwege de eigenzinnige koers waarschijnlijk gedoemd is klein te blijven (wat de oplaag betreft). Het blad is dáárom zo bijzonder omdat het 't enige nederlandse stripblad is dat de tekenaars serieus neemt, dwz hun de mogelijkheid geeft werk te publiceren waarin ze zich niet hoeven in te binden. Omdat alle tekenaars zeer persoonlijk bezig zijn is het blad bij uitstek de plaats waar vernieuwingen op stripgebied plaatshebben. Laten we hopen dat deze beweging groeit of op z'n minst stand houdt, want voor je het weet verleggen de tekenaars hun werkterrein naar het buitenland als Frankrijk en de Verenigde Staten, waar reeds 'n belangrijke traditie in dit soort werk bestaat'. Aldus Joost die onder aan zijn pleidooi een mannetje heeft getekend dat onder de woorden 'De arrogantie in slecht Nederlands' het persbericht doormidden scheurt. Ik ben het onmiddelijk met Joost eens dat Tante Leny een uniek blad is dat behouden dient te worden. Als hij echter praat over 'die belangrijke traditie van dit soort werk in het buitenland' en over 'werkterrein verleggen' gaan de wenkbrauwen toch nadenkend omhoog. Met 'dit soort werk' zal hij waarschijnlijk de strips bedoelen die ik gemakshalve even met 'underground' aanduid.

In Nederland hebben de tekenaars op het gebied van undergroundstrips toch alle denkbare vrijheid die ze willen. O. K., niet ieder tijdschrift heeft zin om deze strips op te nemen maar dat is het goed recht van ieder blad. Tante Leny kan echter overal verkocht worden. Uiteraard maar goed ook,

DANKS ALLES
JAN ZEILOOR
ZATERDAG 14 JUNI 1974 — HOOFDREDACTEUR EVERT GERADTS —
PAPIER DUURDER DAN GOUD!
VAN KRANTENJONGEN TOT MILJONAIR IN ÉÉN NACHT! HOE VOEL JE JE NOU, MARCEL?
KLOTE! IK SJOUW ME DE KLERE!
EN GEEN SMOESJES!
KOM OP MET DIE KRANT VAN GISTEREN!
NIEUWE KRANTEN
OUDE KRANTEN
JAJA. HIER HANGT IE NOG DE HUMORIST UIT, MAAR ZIJN TIJD KOMT NOG!
WAT ZOU SUUSJE BEDOELEN MET DEZE ONHEILSZWANGERE WOORDEN? LEES DE LAATSTE AVONTUREN VAN DIT DUBIEUZE DUO IN DEZE TAMELIJK TUMULTUEUZE TIJDEN
Deze foto, genomen bij het bezorgen van onze krant bij één

maar vergeet dan niet dat het pas mogelijk is geworden nadat de provo-beweging en Hitweek heel wat taboes hebben doorbroken en dat met menige inhechtenis-neming hebben bekocht. Ook Tante Leny en Modern Papier hebben hun steentje bijgedragen tot een mentaliteitsverandering. Dankzij die ruimer wordende normen is het voor 'underground'-tekenaars (sorry voor het woord) mogelijk geworden om niet uitsluitend seks en drugs verhalen te fabriceren. De nadruk kan nu veel meer liggen op het verhalende en grafische gedeelte omdat niet meer zo nodig overal tegenaan geschopt hoeft te worden. Er valt nog genoeg te schoppen maar het publiek die 'dat soort' strips leest, weet dat al. Maar nogmaals men kan hier tekenen en schrijven wat men wil. 'De belangrijke traditie' van sommige landen vind ik dan ook alleen maar negatief. Die traditie is er omdat er in Amerika relatief gezien niets veranderd is sinds de eerste undergroundstrips. De tekenaars die daar werkzaam zijn zitten akelig vast in het straatje van 'moeten schoppen tegen schenen' waarbij uiteraard seks en drugs de voornaamste ingrediënten zijn. Er zijn verrekt weinig tekenaars van het eerste uur die zich verder ontwikkeld hebben om van alle slechte epigonen maar niet eens te spreken. De meesten zijn geen stap verder dan waar ze begonnen zijn. Ik kan me daarom nauwelijks indenken dat tekenaars als Joost Swarte en Evert Geradts, die binnen een paar jaar zo waanzinnig vooruit zijn gegaan met hun strips, vrijwillig het leef- en werkklimaat waarin dit mogelijk is, zullen verwisselen voor een klimaat dat artisticiteit -beperkend werkt. Hun buigzame spot van tegenwoordig inruilen en weer terug naar het harde knokwerk? Ik zie het niet. Wie zelf eens wil kijken hoe het werk van Evert Geradts kwalitatief is toegenomen moet maar eens het verhaal 'Jan Zeiloor in Papier duurder dan goud!' lezen in Tante Leny 17. Een elf pagina's tellend verhaal dat duidelijk maakt dat in alle stripannalen ogenblikkelijk een plaats ingeruimd dient te worden voor de naam Zeiloor, beroep stripheld. Een goede, vaste en originele stripfiguur kreëren, dat is waar iedere striptekenaar alleen maar van kan dromen. Het is Evert gelukt. In Tante Leny staan verder 'Sally the secretary', een engelstalige strip van Evert Geradts die in een andere strip antwoord geeft op de vraag:'Hoe komt 'n Tante Leny pagina tot stand?';een door Joost Swarte getekende omkeerstrip 'Jopo de Pojo vindt zijn draai' (bijzonder fraai evenals de omslag van Joost); de strip 'Kijkziek' door Willem; een aantal gags van Marc Smeets; een plotseling getrouwde Titula van Harry Buckinx in een afschuwelijk liefdesdrama, terwijl Titula in een andere strip zoals gebruikelijk een metamorfose ondergaat. Ditmaal wordt ze binnen de afwijkende kaders en wonderlijke, prachtige getekende wereld van Buckinx, een duif. Tot slot nog het zorgvuldige priegelwerk van Armand. Tante Leny 17 is een absoluut hoogtepunt, dat u zich beslist moet aanschaffen. Prijs van een los nummer *f* 1,50. Abonnement *f* 9,50 per 7 nummers. Giro 2711926, tnv Leny Swalve, Den Haag. (KdB).

ERIC

De twee nieuwe albums van Eric de Noorman die eerdaags bij uitgeverij Tango zullen verschijnen zijn in verband met de gestegen papierprijzen, zoals de uitgever meldt, twee gulden per stuk duurder. De albums kosten nu *f* 11,90 ipv *f* 9,90. Het ene album bevat de verhalen: De Romeinse helm, De koningin van de eilanden en De grote Beslissing, en het tweede album: De banneling van IJsland, Het land der Witte Mannen, Het loon der Hebzucht en De verloren Viking.

JIJé

'Het geheim van de Hindoesleutel', een verhaal dat door Jijé (Joseph Gillain) voor de oorlog getekend werd en dat in 1945 in albumvorm verscheen, is voor stripverzamelaars één van de meest gewilde objekten geworden. Eervorig jaar verscheen er een franstalige herdruk die het niet zachtzinnige prijsje van *f* 25,- moest opbrengen. Bij Karel Driesen, uitgever van het Belgische fanzine 'De Stripwereld' is nu een nederlandstalige herdruk van de zeldzame Hindoe-sleutel uitgekomen. In eerste instantie was het bedoeld als eerste nummer van 'De Stripwereld'. Men kon het kopen voor *f* 7,50 of door abonnee te worden. Momenteel kan men het boekje gratis krijgen als men iemand anders als abonnee aanbrengt. Maar nog fraaier is het dat Karel Driesen een ekstra oplage heeft gemaakt en dat het boekje nu voor de geringe prijs van *f* 4,50 in de winkels verkrijgbaar is. Het boekje is voorzien van een korte inleiding door Guy Verhaert en heer Driesen zelf. Gezien het feit dat het verhaal een reproduktie is van de Robbedoesalbums, is de kwaliteit drukwerk uiteraard niet 100 procent maar daar kan de uitgever nu eenmaal niets aandoen. Het geheel is méér dan akseptabel. In de jonge reporter met het blonde kuifje zal men zonder veel moeite de voorloper van Jan Kordaat herkennen. Een jonge doortastende knaap die in de periode dat hij getekend werd verrassend veel weg had van de andere geliefde stripheld Kuifje.

HET GEHEIM VAN DE HINDOE-SLEUTEL

Hoe het ook zij 'Het geheim van de Hindoe-sleutel' kunt u kopen in stripantikwariaten of anders bestellen bij: K. Driesen, Bisschoppenhoflaan 299, Deurne 2100. Geld storten op Bank van Brussel, rek. nr. 320-0550 536-34. Uitstekend werk van onze Zuiderbuur. (KdB).

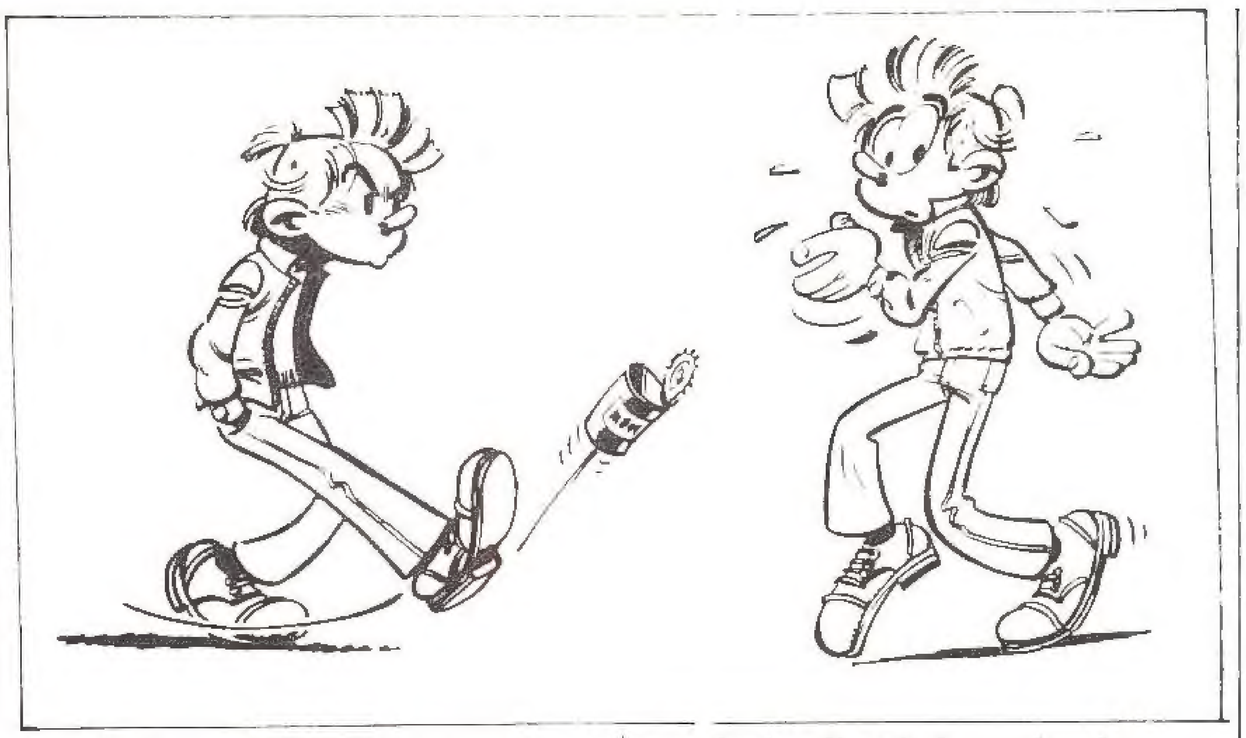
JONG LID

De jongste abonnee van Stripschrift, het jongste lid van de vereniging Het Stripschap en zéér waarschijnlijk de jongst bekende abonnee van een tijdschrift in heel Europa is Esther Ingeborg de Meulder. Op de dag van haar geboorte werd het meiske door de trotse vader al midden in het stripleven gestort. Dat is wat men noemt 'met de paplepel ingieten'. Op de voorkant van het geboortekaartje blikt een genoeglijk pijp rokende Paulus de Boskabouter tevreden naar de historische datum - 3 september 1974.

NIEUWS!

DUPUIS

Uitgeverij Dupuis komt in het 4e kwartaal van 1974 met 10 nieuwe albums aandraven. Enkele daarvan zijn al elders in dit blad besproken: Jerry Spring (2 albums) en Archie Cash. Verder DE BEVERPATROELJE 19 'Twintig miljard onder de aarde' door Mitacq, het eerste deel van een verhaal waarin de eigenwijze padvinders in oude grotten in een verlaten gedeelte van de Pyreneeën een schat vinden. Spoken en schurken dwalen mistig om de jongelieden heen. SAMMY 4 - 'Lijfwachten en bonkige boksers' waarin behalve het titelverhaal ook 'Lijfwachten en spaghetti' is opgenomen. In het eerste verhaal bewaken Sammy en Jack Attaway met weinig sukses een mafgeslagen bokser. In het tweede verhaal is hetzelfde duo al net zo weinig suksesvol met het bewaken van de gangster José tegen andere gangsters. Scenarioschrijver Raoul Cauvin en tekenaar Berck laten steeds meer de rest van de oorspronkelijk uit meerdere mannen bestaande lijfwacht weg. Beter? Ik weet het niet. Noch Sammy noch Jack hebben karakter. De strip moet het van een heleboel komische aktie hebben en daarbij kan je net zo goed wat meer mannen nemen.
GENIALE OLIVIER 1 - 'De dolle school' door Jacques Devos. Een aantal afgeronde, 6 pagina's tellende gagstrips waarin het jonge geniale meesterbrein al zijn geleerdheid hoofdzakelijk aanwendt om nieuwe spiekmethodes te verzinnen. Want wonder boven wonder op technisch gebied mag hij nog zo knap zijn, als scholier is hij dat zeker niet. Dit tot groot verdriet van meester Kweeniewa. Een onlangs gehouden Robbedoes-referendum wees uit dat Olivier enorm aanspreekt bij scholieren uit het lager onderwijs. Projektie van wensdromen?
KHENA 2 - 'De tovenaar van de grote beer' door Gos. Er gebeuren rare dingen. Een vliegende schotel met de duivelse tovenaar Falzar landt op aarde. Een onschuldige

voorbijganger heeft plotseling een stierekop. De pientere Peruaanse weesjongen Khena gaat achter de tovenaar aan die een ware terreur uitoefent op een eilandje. Moeilijk te verteren.
ROBBEDOES EN KWABBERNOOT 25 - 'De Amulet van Niokolo-Koba' door Fournier. Als je even de Robbedoes verhalen van Franquin vergeet en alleen kijkt naar die van Fournier is dit één van de geslaagdste albums van zijn hand. Het verdwijnen van de marsupilami uit de strip is helaas niet goed te maken. Het eekhoorntje Spip is een oervervelende surrogaat geworden maar het verhaal is best aardig. Robbedoes en Kwabbernoot moeten een amulet terugbezorgen aan iemand in de jungle van Senegal. Deze persoon blijkt onvindbaar. Het mysterie wordt nog groter als blijkt dat in het reusachtige natuurreservaat hele kudde wilde dieren verdwijnen. De journaliste Ororea, een oude bekende, helpt Robbedoes en Kwabbernoot een handje bij de oplossing. Voor de jeugd van nu moet dit Robbedoes verhaal minstens even spannend zijn als De Hoorn van de Neushoorn van Franquin dat was voor de jeugd uit de tijd dat dat verhaal verscheen. Fournier ontwikkelt zich in ieder geval en dat is het belangrijkst al zie ik hem nog geen 'QRN op Bretzelburg' maken. Prijs van de albums *f* 4,95 per stuk. (KdB).

E. P. JACOBS

Tijdens de oorlog tekende E. P. Jacobs het verhaal 'De U-straal'. Oorspronkelijk moest het een soort vervolg worden op de in die tijd noodgedwongen onderbroken strip 'Flash Gordon' van Alex Raymond. Jacobs ontleende aan deze wereldberoemde strip inderdaad wel de fysionomie van zijn stripfiguren (een professor met een baard, de blonde ontdekkingsreiziger Lord Caldler, een zwartharig meisje, een boosaardige keizer en duivelsassistenten in vernietigende vliegtuigen). In professor Marduk en Lord Caldler zijn ook gemakkelijk de ruwe vormen te zien van Jacobs suksesheIden Blake en Mortimer, die hij later vele avonturen liet beleven. De U-straal is niet konform de 1e druk herdrukt. Tekst en tekeningen zijn niet veranderd maar de lay-out, de kleuren en de druk zijn licht gewijzigd. De U-straal is een stuk jeugdwerk van Jacobs en dient ook als zodanig bekeken te worden. Het is naieve science fiction waarin de modernste wapens naast prehistorische monsters voorkomen. Maar ook de uiterst precieze tekenstijl die zo kenmerkend is voor het werk van Jacobs is hier al aanwezig. Science fiction en Blake en Mortimer liefhebbers zullen de U-straal op hun lijst van verplichte boekwerken moeten zetten. (KdB).

CASTERMAN

Pas verschenen bij Casterman: 'De 4 helden en de Meesterspion' naar een scenario van Georges Chaulet, getekend door François Craenhals over wie u elders in dit nummer meer kunt lezen. De 4 helden maken een film. Per ongeluk filmen zij een spion die alles in het werk stelt om de film te pakken te krijgen. Een verhaal geheel getekend in de stijl van Hergé. Verder bij Casterman het 4e deel uit de Indianenreeks van Hans Kresse 'De zang van de prairiewolven' getiteld. Het is een mooi album waarin gelukkig geen sprake meer is van een geschiedenisles in stripvorm zoals dat bij de eerste 2 albums het geval was. De hoeveelheid informatie (via tekst) is stukken minder en dus ook de hoeveelheid tekst en balloons. Het leest een stuk gemakkelijker zonder dat je nu meteen kunt gaan roepen: 'zie je wel, strips is voer voor luie lezers'. Nee, de verhouding tekst-tekeningen was in de eerste 2 delen gewoon zoek. In dit album is er bijzonder veel aandacht besteed aan de natuur. Wolven, paarden, prairie en landschap; Kresse tekent ze zó dat je denkt dat Disney's 'De woestijn leeft' zich weer voor je ogen afrolt. Dat de bewondering voor Kresse niet alleen in Nederland groot is maar dat men ook in het buitenland geinteresseerd is (welke tekenaar kan dat nog meer zeggen?) blijkt uit het feit dat de indianenverhalen eerdaags uitkomen in het Engels, Duits, Deens, Zweeds, Frans en Fins. Prijs per album *f* 4,50. (KdB).

WALT DISNEY

Bij Allert de Lange (alweer) te Amsterdam is opnieuw een prachtig boek over Walt Disney verkrijgbaar. Het is zowel voor strip- als filmliefhebbers bijzonder interessant. Alle teken- en speelfilms tot De Aristocats worden er zeer uitvoerig in behandeld. Iedere film begint met een inleiding van medespelenden, komponisten, tekenaars enz. enz. Zelfs de lengte (in minuten) staat erbij. Achterin is een lijst opgenomen met alle korte Disneyfilms. Kortom het neusje van de zalm. Prijs slechts *f* 40,-. Volgens mij is het tweemaal zo duur geweest. Titel: 'The Disney Films' by Leonard Maltin. Meer dan 200 zwart/wit illustraties en 312 pagina's dik. Het is in de Engelse taal, een overkomelijk bezwaar, dacht ik. (Rein van Willigen).

NIET ALLEEN VOOR STRIPS BIJ ONS BINNEN WIPPEN!

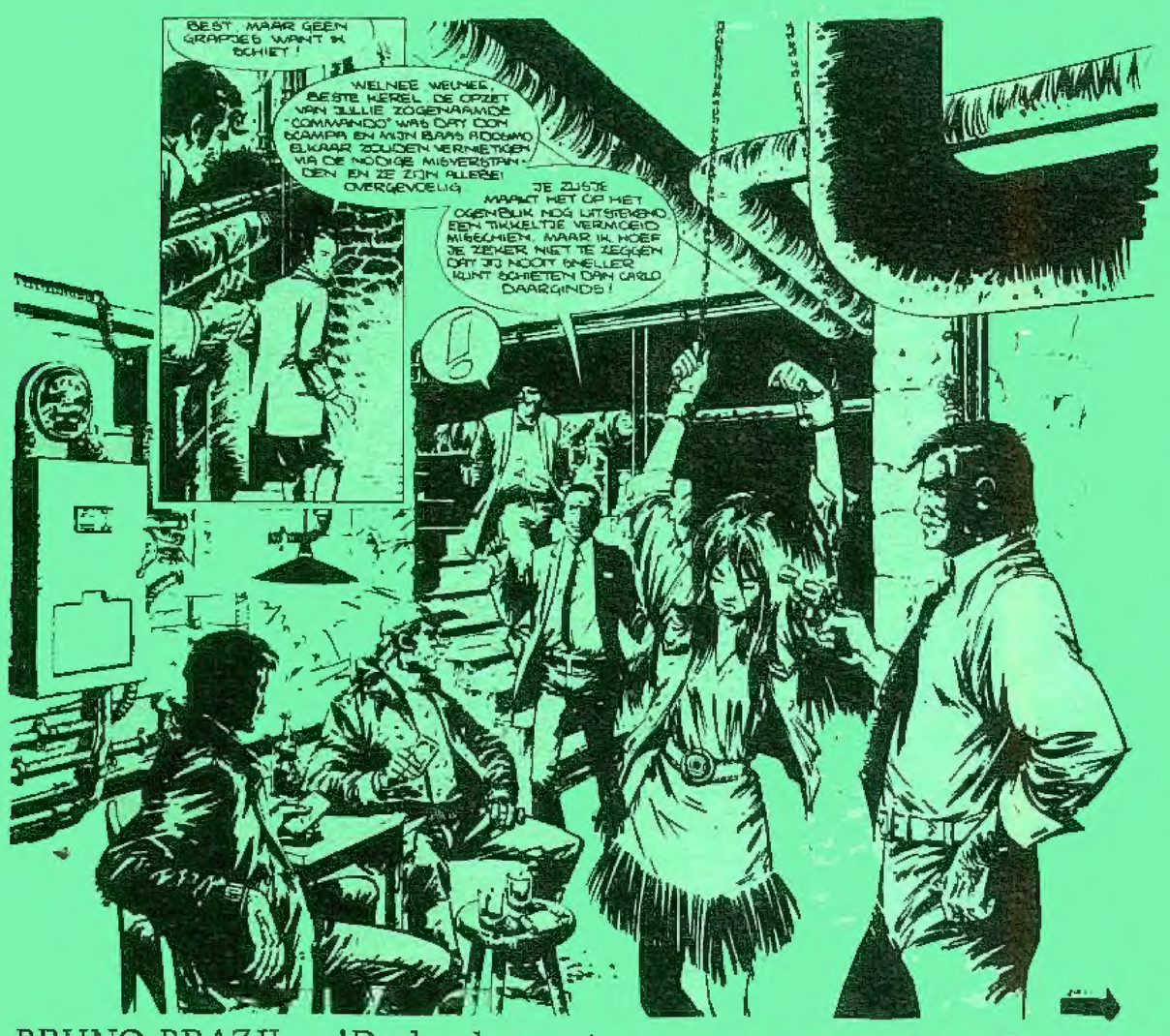
Oók voor boeken - pop elpees (die van *f* 14,90 weetjewel!) - posters - undergroundbladen - enz.

DE BOEKENBEURS
1e Middellandstraat 23, Rotterdam.

DE BENGEL
Voorstraat 283, Dordrecht

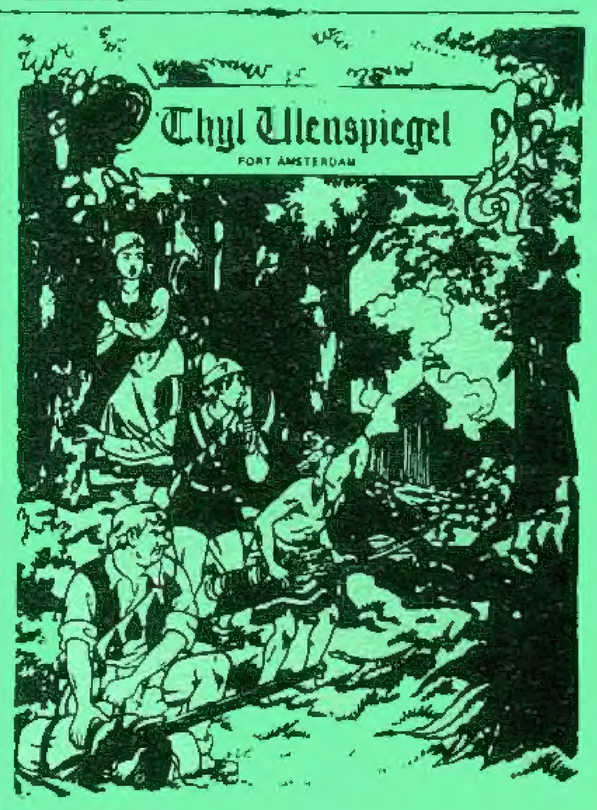
NIEUWS!

HELMOND
Bij uitgeverij Helmond zijn weer een groot aantal albums verschenen waarin scenarist en ex-hoofdredakteur van Kuifje, Greg een hoofdrol speelt.
BERNARD PRINCE - 'De groene vlam van de conquistador' door Hermann en Greg. Een goed lopend verhaal waarin een zoutwoestijn de gevaarlijkste tegenstander is, waarin Barney een vijand opblaast met een bundeltje dynamietstaven, waarin alle inlanders aan het eind blij zijn dat ze op de koffieplantage mogen werken en waarin Barney misdienaar wordt. Dat akelige moraliserende toontje aan het eind van de Bernard Prince en Comanche-verhalen is wel het hinderlijkst. Verder aktie genoeg.

BEST, MAAR GEEN GRAPJES WANT IK SCHIET!
WELNEE WELNEE, BESTE KERREL, DE OPZET VAN JULLIE ZOGENAAMDE 'COMMANDO' WAS DAT DOM KAMPA EN MIJN BAAS ROOMO ELKAAR ZOUDEN VERNIETIGEN VIA DE NODIGE MISVERSTANDEN EN ZE ZIJN ALLEBEI OVERGEVOELIG
JE ZUSTE MAAKT HET OP HET OGENBLIK NOG UITSTEKEND EEN TIKKELTJE VERMOEID MISSCHIEN, MAAR IK HOEF JE ZEKER NIET TE ZEGGEN DAT JIJ NOOIT SNELLER KUNT SCHIETEN DAN CARLO DAARGINDS!

BRUNO BRAZIL - 'Dodendans in Sacramento' door William Vance en Louis Albert (Greg). Dit verhaal is het vervolg en het slot op het vorige album 'De nacht der jakhalzen'. De zogenaamde definitieve afrekening met de maffia. Kommando Kaaiman mag blij zijn dat ze zo'n speciale funktie bij de overheid hebben anders zouden ze zonder meer de elektrische stoel krijgen voor hun vernielingen en slachtingen. Het gekste is dat er vele mensen de dood vinden maar dat de grote leiders van de misdadigersorganisaties met een vaderlijk soort vermaning op het vliegtuig worden gezet, zo onder het padvindersmotto: 'die hebben hun lesje geleerd'. Verder meer illustratief werk dan strip. De tekeningen geven uit elkaar getrokken verhoudingen te zien. Verre van reëel, wel sfeervol. (zie illustratie).
LUC ORIENT - 'De krater van tovenarijen' door Eddy Paape en Greg. Een dorp wordt van de buitenwereld geisoleerd (net als bij het reporter Lefranc verhaal) door een meteoorsteen die vlak bij het dorp is neergekomen. Vlak daarna worden onschuldige mensen dood aangetroffen. Is er een moordenaar in het dorp of is het een onzichtbare vijand? Luc Orient die er als detektive meer op zijn plaats is dan als wetenschappelijk onderzoeker dreigt zelf het slachtoffer te worden. Een prima strip, stukken beter dan het vorige Luc Orient verhaal dat op twee gedachten hinkte.
DE PANTERS - 'De man met de 100 gezichten' door Aidans en Greg. De kittige meiskes staan tijdens de opnamen van hun eerste rolprent voor een raadsel. Waarom wil de knappe hoofdrolspeler Julian Jura echter niet dat men zijn gezicht aanraakt, zelf tijdens liefdesscènes niet? Ditmaal een kompleet verhaal en niet zoals in het vorige album een stel korte verhalen. Coca cola romantiek voor modeminnende meisjes. Zonder hulp van Greg maakt Aidans al ruim 10 jaar zijn strip TOENGA. Van deze stripheld verscheen bij Helmond 'De Wilde Horde'. In dit album zijn 2 verhalen opgenomen: 'De wilde horde' uit 1961 en 'Noon, de Kreupele' dat Aidans in de zeventiger jaren schreef en tekende. Men kan tekenstijl en verhaaltrant nu eens goed met elkaar vergelijken. Om even op Greg terug te komen. Van hem verschenen in de Favorietenreeks nog: 'CHLOROPHYL-Paniek in het bos' (in samenwerking met Dupa) en 'Rock Derby-De haaien van de ring', door Greg getekend en geschreven. Een verhaal over gangsters en boksers. Opvallend is dat de tekstballoons soms haast even groot zijn als het hele vlak waar de tekeningen hadden horen te komen. Een totaal gebrek aan evenwicht. Het verhaal in één zin: Hoe een pompbediende verslaggever werd!
CHICK BILL - 'Hard tegen Hard'. Hulpsheriff Kid Ordinn raakt zijn frustraties kwijt en blijkt dan één van de sterkste wethandhavers van het Wilde Westen te zijn. De sheriff raakt er van over zijn toeren. Intussen zuivert Kid de buurt van boeven. Voor één keer is deze omgekeerde verhouding leuk maar het toont wel aan dat Kid beter is in de rol van onhandige aangever dan in de schoenen van verhaaldragend hoofdpersoon. Toch een leuk album met enigszins 'Lambiek'-grappen en grollen.
BUDDY LONGAWAY-'Chinook' door Derib. Na een tijdlang vingeroefeningen te hebben gedaan met de westernserie GO WEST voor het weekblad Kuifje begon Derib de strip Buddy Longaway. In dit verhaal wordt voornamelijk de ontmoeting met zijn toekomstige vrouw Chinook beschreven en de verhouding tot elkaar (binnen de strip). Een veelbelovende eersteling.
CORENTIN - 'Het rijk van het Zwarte Water', een prachtig getekend verhaal van Paul Cuvelier. Dit verhaal is het slot van een lange reeks gebeurtenissen. Corentin's vriend Kim komt eindelijk weer tot leven. De blonde Corentin ('die jongen is de zee, het avontuur, de wind') neemt met pijn in het hart afscheid van zijn mooie vriendin Zaïla, waar hij de wildste avonturen mee heeft beleefd en waar hij pagina's lang naakt mee door het album heeft gehuppeld. Zoals het een goede held betaamt, trekt hij echter eenzaam verder, óp naar een nieuw avontuur.
Prijs per album *f* 4,25. (KdB).

HERDRUKKEN
Om de zoveel tijd geven de grote uitgeverijen een aantal albums waar grote vraag naar is opnieuw uit. Dus van een serie waar 1 à 2 nieuwe albums per jaar van verschijnen worden tevens ieder jaar 2 à 3 herdrukken uitgebracht wat de totaalverkoop natuurlijk aardig opvijzelt. Bij uitgeverij Dupuis bijv. waar pas het 19e album met de avonturen van De Beverpatroelje 'Twintig miljard onder de aarde' is verschenen, zijn ook album 3 en 4 ('De onbekende uit Villa Mysterie' en 'Op Mowgli's voetspoor') herdrukt. Deze uit 1966 stammende verhalen door Mitacq mogen zich plotseling in een niet te verklaren belangstelling verheugen. Prijs per album *f* 4,95. Bij uitgeverij Helmond zijn herdrukken verschenen van de volgende 3 Michel Vaillant verhalen: 'Het helse circus', een verhaal dat een lange tijd niet in ons land te koop was, in tegenstelling tot België. Er is hier dus een lange tijd van niet verkrijgbaarheid goed te maken. 'Rush', één van de laatste albums die het gewoon goed doet. 'De ridders van Königsfeld', zowel wat verhaal als tekeningen betreft een kwalitatieve uitschieter van Jean Graton. Ook dit verhaal is lange tijd niet in Nederland te koop geweest. Verder is bij Helmond het verhaal 'De wonderlijke avonturen van Roze Bottel en Duifje Vleugelslag' door Dany en Greg opnieuw uitgebracht. Ditmaal in de meer volwassen serie, terwijl de eerste druk in de Collectie Jong Europa was verschenen. Prijs van deze albums *f* 4,25 (eerst *f* 3,95). Als u iets mist, kunt u de schade inhalen.

RTP-UITGAVEN
In Stripschrift nr. 70 heb ik u al ingelicht over het bestaan van 2 nieuwe kollekties met André Leborgne als direkteur. Van deze Ran Tan Plan uitgaven is inmiddels meer bekend. In de eerste serie 'Dessinateurs de notre temps-ARCHIVES', is nu het 3e deel verschenen. Het heet 'Fort-Amsterdam' en bevat een verhaal van Thyl Ulenspiegel op weg door Amerika. Het verhaal dat Willy Vandersteen publiceerde in Tintin van 7 januari 1953-9 december 1953 is 64 pagina's dik. Het is voorzien van een nieuwe vierkleurenomslag door Robert Lenaerts terwijl het binnenwerk bestaat uit een perfekte zwart/wit herdruk. In dit album is ook opgenomen het vervolg van het dossier Willy Vandersteen dat is begonnen in album 2 van deze reeks 'La Révolte des Gueux' door W. Vandersteen. Prijs van een album (formaat 22 x 29) is 220 BF (+TVA). In december wordt album 4 in de deze reeks verwacht, te weten 'Chick Bill' door Tibet. In maart 1975 komt dan 'Les Mameluks de Bonaparte' door Laudy. In de 2e serie 'Dessinateurs de notre temps-AUTEURS geheel gewijd aan één auteur/tekenaar komt begin december het eerste deel uit. De tekenaar die het eerst onder de loep wordt genomen is Jacques Martin. Deel 2, William Vance, verschijnt maart 1975. Deel 3, Hermann, in juni 1975 en deel 4, Charlier-Hubinon, is te verwachten in september 1975. Te bestellen bij: Ran Tan Plan, Avenue van Volxem 435, 1060 Bruxelles. Voor inlichtingen wende men zich tot André Leborgne, hetzelfde adres. (KdB).